

52704

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİSLERDE KOMŞULUK

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Sabri TÜRKMEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON MENKUL

ŞANLIURFA- 1996

İÇİNDEKİLER

Önsöz:.....	IV
Kısaltmalar.....	VII
Giriş	1
Komşuluk, Tarifi, Ehemmiyeti	1
A- Tarifi.....	1
B- Ehemmiyeti.....	2

I. BÖLÜM**KOMŞULUK NEVİLERİ**

A- İtikat ve Yakınlık Açısından Komşuluk.....	5
1- Müslüman Komşular.....	5
2- Gayr-ı Müslim Komşular.....	8
3- Akraba Komşular.....	9
B- Mekan Açısından Komşuluk	
Şehir Planında Evlerin Konumu ve Komşuluk.....	12

II. BÖLÜM**İSLAM HUKUKUNDA KOMŞULUK**

A- Komşuluk Hududunun Tayini.....	17
B- Komşuların Birbirine Karşı Hukuki Sorumlulukları.....	20
a- Şuf'a Hakkı.....	24
b-Şuf'a'nın Dayandığı Deliller.....	27

III. BÖLÜM**KUR'AN VE SÜNETTE KOMŞULUK**

A- Kur'an-ı Kerim'de Komşuluk.....	33
B- Sünette Komşuluk.....	36

1- Komşular Arası Tedric Yapmak.....	36
2- Komşuyu Himaye Edip Ona Eza Vermemek.....	38
3- Komşu Hakkının İmanla Alakası.....	43
4- Komşuya İyilik ve İkram.....	52
5- Komşulararası Müsamaha.....	64
6- Komşulararası Talim ve Terbiye.....	69
7- Komşudan Gelen Hediyenin Küçümsenmemesi.....	74
8- Kötü Komşu İle Münasebetler.....	76

IV. BÖLÜM

ASRIMIZDA KOMŞULUK VE PROBLEMLERİ	81
Ev Hayatı ve Komşuluk.....	82
A- Sosyal hayatta komşuluk.....	82
B- Ailenin psikolojik hayatında komşuluk.....	86
C-Komşuluk ünitesinin mimari karakteri.....	89
Netice.....	94
Bibliyografya.....	97

ÖNSÖZ

Komşu veya komşuluk; ev, işyeri, arazi, köy, kasaba, şehir ve ülke bakımından yakın olanların birbirlerine göre aldıkları addır.

Ailemizden sonra en yakın sosyal çevremizi komşularımız meydana getirir. İyi veya kötü günlerde şartlar, en yakın çevre ile temas halinde bulunmayı lüzumlu kılar. Darlık anında yardımlaşmak, sıkıntıları gidermede elele vererek zorlukları aşmaya çalışmak, sair zamanlarda ziyaretleşmek, diyalogu kuvvetlendirmek, İslam'ı anlayıp hayata tatbik konusunda birbirine destek olmak, fertlerin gizli hallerini örtmek, emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker görevini ifa etmek, birbirinin halinden etkilenmek ve daha nice hak ve sorumluluk, komşu veya komşuluk kavramlarının gereğini bilfiil yapmakla tezahür eder ve maksadına ulaşır.

İnsan ünsiyete muhtaçtır. Zamanımızda şehirleşme ünsiyetten uzak olup, insanlar kalabalığa rağmen yalnızlığa itilmişlerdir. Bu durum insanları ruhi bunalımlara sürüklemektedir. Acaba günümüz şartlarında hadislerin ışığında İslâmi komşuluk münasebetleri nasıl ihya edilebilir? İnsanı sosyal yalnızlıktan kurtarmanın yolu nedir? Büyük kalabalıklarda yalnızlığa itilen insanı bu yalnızlıktan kurtaracak komşuluk münasebetleri nasıl olmalıdır? Biz kendi imkanlarımız dahilinde bu ve benzeri suallerin cevabını vermeye çalışacağız.

Şüphesiz ki, ictimai hayatta refah seviyesinin yükselmesi, huzurun hakim olması için "Komşuluk" önemli bir unsurdur. Dünya ve ahiret saadeti için Kur'an-ı Kerim'e ve bizim için en büyük örnek olan Peygamberimizin sünnetine ittiba etmek şarttır. Bu sebepten "Hadislerde Komşuluk" bahsini bir plan dahilinde mütalaa ederek, günümüz müslümanlarına bir nebze olsun ışık tutmaya çalışacağız.

Çalışmamızda, önce komşuluk ve tarifi üzerinde durduk, komşuluğun önemiyetini anlatmaya çalıştık. Birinci bölümde itikad ve yakınlık açısından komşuluk neveleri üzerinde durduk. Sonra da mekan açısından komşuluk üzerinde durup şehir planında evlerin komşuluk açısından konumunu zikrettik. İkinci bölümde İslam Hukukunda komşuların birbirlerine karşı sorumluluklarına temas ettik. Üçüncü bölümde ise çalışmamızın asıl konusu olan "Hadislerde Komşuluk" bahsini biraz da teferruata girerek işlemeye çalıştık. Rasulullah'ın komşuya müteallik hadis-i şeriflerini zikredip, Sahabe-i Kiram'ın bu konudaki duyarlılığını ifade etmeye çalıştık. Çalışmamızın sonunda Asrımızda Komşuluk ve Problemleri üzerinde durduk. Mesken sosyolojisindeki bir takım çarpıklıklara dikkat çekip, fertleri psikolojik açıdan nasıl etkilediğini izah etmeye çalıştık. Ayrıca bu sorunların aşılabilmesi için nasıl bir mimari yapının olabileceğini izah etmeye çalıştık.

Bu tezimizde dipnotla ilgili takip ettiğimiz metot şöyledir:

a) Sırasıyla; müellif, eser ismi, cilt ve son olarak da sayfa numarası verilmiştir. Tabii ki eser birden fazla ciltten oluşuyorsa cilt numarası kaydedilmiştir. Tek ciltlik kitaplarda ise cilt numarası verilmeyip, sadece sayfa numarası yazılmıştır.

b) Kütüb-ü Tis'a kaynak olarak gösterilirken sadece meşhur olan kitap ismi verilmiştir.

c) Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî' deki dipnot usûlü şöyle olacaktır: Önce müellifin meşhur olduğu isim, sonra kitabın içindeki bölümün ismi ve numarası, parantez içinde de cilt ve sayfa numarası kaydedilmiştir.

Müslim ve Muvatta'da ise, müelliften sonra kitab ismi, akabinde hadis numarası ve parantez içinde de cilt ve sayfa numarası verilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'de takip edilen metod ise müellif isminden sonra kitabın cilt numarası, daha sonra da sayfa numarası şeklinde olacaktır.

d) Ayet-i kerimeler için de dipnot usûlü şöyle olacaktır: Önce sûre ismi ve parantez içinde sure numarası yazılıp ayet numarası verilmiştir.

Bu konuyu araştırırken işlerinin yoğunluğuna rağmen değerli vakitlerini bana ayırarak çalışmama yön veren, gerek kaynak kitab ve gerekse çalışma metodu konusunda yardım ve desteğini esirgemeyen bütün hocalarıma, hasseten Prof. Dr. İbrahim CANAN ve danışman hocam, Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN'e teşekkürü vazife olarak telakki ediyorum.

Allah'u Teâla'dan hatalarımın affını ve bu çalışmamın hayırlara vesile olmasını niyaz ediyorum.

Sabri TÜRKMEN

Şanlıurfa - 1996

KISALTMALAR

BGB	:	Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medeni Kanunu.)
BImSchG	:	Bundes Immissions Schutz Gesetz (Çevre Etkilerinden Korunma Kanunu)
bkz.	:	Bakınız
b.t.y.	:	Baskı tarihi yok.
c.	:	Cilt
mad.	:	Madde
MK.	:	Medeni Kanun
r.a.	:	Radiyallahu anh
s.	:	Sayfa
Thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme eden
UHK.	:	Umumi Hıfzı Sıhha Kanunu
v.	:	Vefat tarihi
vb.	:	Ve benzeri..
vs.	:	Ve sair

GİRİŞ

KOMŞULUK, TARİFİ, EHEMMİYETİ

A- Tarifi:

Komşu: Bir yerde, bir çevrede, birbirine yakın evlerde oturan veya oturma yerleri yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları addır. (1)

"Komşu" ismi, müslüman-kafir, hür-köle, dindar-fasık, dost-düşman, yerli-yabancı, iyi-kötü, akraba- akraba olmayan, evce yakın-uzak herkese şamildir.

Komşuluk tabiri aşağıdaki anlamlarda kullanılmıştır.

- a) İnsanların yaşadığı küçük bölge.
- b) Bu bölgede yaşayanlar.
- c) Yaşayanlar arasında varolan ilişkiler ve birbirlerine olan yakınlıkları.
- d) O bölgenin sakinleri arasındaki arkadaşça ilişkiler.(2)

"Modern kullanımda komşuluk tabiri, "kendisine ait" olduğu düşünülen küçük bir yerleşim bölgesi anlamında kullanılır. "İlk zamanlarda köy toplumuyla hemen hemen özdeş olan komşuluk, modern dönemde henüz köy statüsüne ulaşmamış seyrek nüfus gruplarıyla aynı anlamdadır. Daha çok yoğun bir nüfusun bulunduğu alanın ufak bir bölümüne kentlerde fiziksel ve sosyo ekonomik açıdan az çok ayırd edilebilen bölgesel gruplara dayanarak kent sosyolojisinde kullanılır. Coğrafi bir ifade olarak komşuluk kavramına böylesi bir yerde yaşayanların birbirleriyle münasebetlerden hoşlan-

(1) Akay, Hasan, İslami Terimler Sözlüğü, Komşu maddesi.

(2) "Komşuluk", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, İl, 394.

mamaları (ya da hoşlanabilecekleri) fikri eklenir. Komşulukta insanların bir araya gelerek, günlük hayatın yüklerini paylaşma ve ortak sorunların üstesinden gelebilmek için işbirliği yapma zarureti vardır."(3)

B- Ehemmiyeti:

İslam dinine göre, ahlâki hak ve sorumluluklar açısından, aile fertlerinden sonra komşular gelir. Allah ve Resûlu komşuların birbirine iyilik etmelerini emretmişlerdir. Komşuluk münasebetlerinin güzel bir şekilde gelişmesine dinimiz büyük önem vermiştir.

Akıllı ve dinin rükünlerini anlamış bir müslüman komşularına muamelede insanların en iyisi, onlara en fazla iyilikte bulunanı ve onlara karşı en merhametlisidir.

Çünkü, müslüman İslamın komşu hakkındaki tavsiyelerini, beşeri ilişkiler silsilesinde komşuluğa verdiği yüksek mertebeyi bilir. O mertebeye ne bu dinden önce bir din ne de bu dinden sonra herhangi bir nizam ulaşamamıştır.

Allahu Teala yüce kitabında komşuya iyiliği emrederek, bu hususun ehemmiyetini bizlere bildirmiştir :

"Allah'a kulluk edin, O'na bir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya ve eliniz altında bulunan kimselere iyilik edin. " (4)

Yakın komşu, komşuluğunun yanısıra akrabalığı da bulunan kimsedir. Bu akrabalık neseb akrabalığı olacağı gibi din akrabalığı da olabilir. Yani müslüman olması müslüman olmayan komşusuna karşı o komşuyu yakın komşu yapar. Uzak komşu ise neseb veya din bağı bulunmayan komşudur.

(3) "Komşuluk", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, II, 394.

(4) Nisa (4), 36.

Yine de komşu olan herkesin kişi üzerinde hakkı vardır. İsterse arada neseb ve din bağı bulunmasın. Bu, komşuya İslam'ın insani, hoşgörülü ve parlak nizamının verdiği bir ikramdır.

Öte yandan Rasulullah'ın (aleyhissalatu vesselam) hadisleri İslamda komşuluğun ehemmiyetine, akrabalığa ve dinine bakmaksızın işaret eder.

Peygamberimiz komşuluğun ehemmiyetini şu şekilde ifade etmiştir.

"Cebrail bana komşuyu o kadar tavsiye etti ki, onu mirascı yapacak zannettim."(5)

İşte bu mertebe, Peygamberimize komşuyu mirascı kılacağını zanettirecek derecede komşu üzerinde titizlikle duran Cebrail'in diliyle İslamın komşuya verdiği yüce bir mertebedir.

Cebrail'in tavsiyesi karşısında Allah Resûlu de komşuya ikram ve ihsanı teşvik etmiş, hatta tarihi Veda Hutbesi'nde komşuyu da ihmal etmeyip ehemmiyetini bildirmiştir. Bu verdiği değer karşısında büyük sahabi Ebu Umâme de Resulullah'ın komşuyu komşuya mirascı kılacağını zannetmiştir. Ebu Umâme diyor ki:

"Veda Haccı'nda devesinin üzerinde Resulullah (aleyhissalatu vesselam) 'Size komşunuza (iyi davranmanızı) tavsiye ederim' sözünü o kadar çok tekrar etti ki, kendi kendime komşuyu mirascı yapacak dedim." (6)

İslam, müslümanın komşusuna karşı hoşgörülü olmasını, kendisi için istediğini onun içinde istemesini, gücü yettiği kadarıyla komşusuna iyilik yapmasını bir görev saymıştır.

(5) Buhari, edeb 28 (V, 2239); Müslim, birr 140 (IV, 2025).

(6) Tirmizi, birr 28 (IV, 294).

1. BÖLÜM
KOMŞULUK NEVİLERİ

A- İTİKAD VE YAKINLIK AÇISINDAN KOMŞULUK

1- MÜSLÜMAN KOMŞULAR

İslamın komşuluğa ne kadar ehemmiyet verdiği anlaşılması elbette bu çalışmanın temel hedefidir. Komşu aynı zamanda müslüman olunca, onun üzerimizdeki haklarına bir de müslüman hukukunun ekleneceği muhakkaktır. Allahu Teala hiçbir renk, dil ve cins ayırımı yapmaksızın müslümanların kardeşlik bağına bize haber vermektedir: "**Ancak mü'minler kardeştir.**" (1)

İman kardeşliği bir propaganda âleti değildir. O ancak bazı hakları, yükümlülükleri ve uyulması gereken bir takım kaideleri olan mukaddes bir bağıdır. Bunu Allah'a ve ahirete hakkıyla iman edenler kavrayabilir ve İslami hakikatleri gereği gibi temsil eder. "Ancak mü'minler kardeştir" buyruğu ve kişinin müslüman komşusuna karşı sorumluluğu, bize Muhacirlerle Ensar arasındaki dayanışmayı hatırlatmaktadır. İman kardeşliğinin neticesini, muhacirlerin eli boş bir vaziyette Medine'ye hicret ettikleri zaman Ensar'ın yaptıklarında müşahade ediyoruz. Öyle ki Ensar, Muhacir kardeşine; işte malım, buyur yarısını sen al. Ve işte iki eşim. Bak hangisini beğenirsen söyle onu boşayayım, iddeti bitince sen evlen. Muhacir ise, "Allah malını ve aileni mübârek kılsın, sen bana pazarın yolunu öğret ben çalışırım" diyordu.(2)

Ensar, Muhacir kardeşini ağırlıyor ve evinde çocuklarının yiyeceğinden başka bir şey bulunmadığı halde müslüman kardeşini kendi ve çocuklarına tercih ediyordu. Eşine, "çocukları uyut, lambayı söndür, ne varsa misafire takdim et. Biz de onunla sofraya oturalım ve onunla birlikte yiyormuş gibi

(1) Hucurat (49), 10.

(2) Buhâri, buyû 1 (II, 722), Fedailu's-Sahâbe 33 (III, 1378), nikah 7 (V, 1952).

yapalım, fakat yemeyelim" diyorlardı. Sofraya oturuyorlardı, sadece misafir yiyor karı-koca aç yatıyorlardı. Sabah Ensar gelince Nebi aleyhissalatû vesselâm onlara şöyle buyuruyordu: "Bu gece misafirinize yaptığınız Allah'ın hoşuna gitti." (3) Müslüman ve komşuluk hukukunda bizim için güzel bir örnek teşkil eden Ensar'ı bu hasletlerinden dolayı Allahu Teala övmüş ve yaptıklarını methetmiştir. Haklarında ayetler nâzil olmuş ve eşsiz cömertlikleri her zaman anlatılır hale gelmiştir. Kur'an-ı Kerim onları nefsin cimriliğinden kurtulmuş gerçek ve canlı örnekler olarak ebedileştirmiştir:

"Daha önceden Medineye gelmiş ve gönüllerine imanın yerleştiği kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri sevenler, onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar. Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir."
(4)

Resulullah Ensarı, Muhacirlerle kardeş yaptığı zaman iman kardeşliğinin kendilerine verdiği vecibeleri idrak etmişlerdir.'Kendi nefisleri için sevdiklerini Muhacir kardeşleri için de sevmişlerdir', Resûlullah'dan nasıl duydukları öylece hareket etmişler ve dünya malını kardeşlerinden esirgememişlerdir. Hatta mallarının yarısını gönül rızasıyla, isteyerek, kalpleri razı olarak vermişlerdir. Hicretin ilk yıllarında Ensar, Muhacirleri akrabalarından önce vâris kılarlardı tâki Resulullah'ın (aleyhissalatû vesselâm) kardeşlik sancağı ayakta dursun. Buna Buhari'nin (v. 256/869) İbn-i Abbas'tan (v.68/687) rivayet ettiği şu hadis şahadet etmektedir:

"Muhacirler Medineye geldiklerinde Ensar'ın akrabalarından önce, kardeşlerine Nebi'nin (aleyhissalatû vesselâm) aralarında kurduğu kardeşlik bağı ile varis olurlardı. "Akrabalar birbirlerine daha layıktırlar (5) " ayet-i inince bu miras kalktı fakat yardım, cömertlik ve ortak kılma devam etti.(6)

(3) Buhari, Fedâilu's-Sahâbe 40 (III,1382).

(4) Haşr (59), 9.

(5) Enfâl (8), 75.

(6) Buhari, Fedâilu's-Sahâbe 33 (III, 1378).

İslam dini ehemmiyetle komşu hakkı üzerinde durmuş, Cibril aleyhisselam bu hususu öyle sıkı tenbihlemiştir ki Peygamberimiz, "neredeysse komşunun komşuya varis olacağını zannettim"(7) diyecek duruma gelmiştir. Müslüman'ın müslüman komşusuna karşı sorumluluğu elbette büyüktür. Daha sonraki bölümlerde teferruatıyla komşu hakkı üzerinde duracağımız için şimdilik özetle şunu söyleyebiliriz:

Müslüman, mü'min kardeşlerini seven, samimi, onlara nasihat eden ve şeref, mal ve namuslarını buldukları ve bulunmadıkları zaman koruyan biridir. Hatalarını bağışlar, onlarla iyi geçinir. Kapısı açıktır, hoşsohbettir. Müslümanlar onun elinden ve dilinden dolayı emniyettedirler. Eliyle ve diliyle onlara eziyet etmez. Cömerttir, cimrilik etmez. Doğrudur, yalan söylemez. Sever, rahatsız etmez. Vefakârdır, ihanet etmez. Merttir, sözünden dönmez. Komşularına karşı numune bir şahsiyettir. İyi komşuluğu, güzel muamelesi ve komşularının hislerini anlaması, ezalarına tahammül etmesi, hatalarını görmemezlikten gelmesi ve imkan ölçüsünde, onlarla münakaşa etmemesi onun mümeyyiz vasıflarındandır. Hz. Cebrail'in komşuya karşı İslami terbiye takınmanın ehemmiyetini beyan ederek Resullulah'ı komşuyu varis yapacak zannettiren bu İslami ahlâkla devamlı muttasıf bulunması müslümanı diğer hususlarda da olduğu gibi komşularına karşı muamelede de numune bir şahsiyet haline getirir. Bu sebeple müslüman komşusuna karşı kötülük yapmaya ve onun hakkını ihmal etmeye teşebbüs etmez. Bilakis ona iyilik yapmaya devam eder. İyiliğinin karşılığında da komşusundan bir şey beklemez.

(7) Buhari, edeb 28 (V, 2239); Müslim, birr 140 (IV, 2025).

2-GAYRİ MÜSLİM KOMŞULAR

Müslüman şahsın iyiliği, sadece akraba veya müslüman olan komşularını değil, gayri müslim komşularını da kapsar. Çünkü islamın hoşgörüsü bütün insanlığı dinlerine ve mezheplerine bakmaksızın içine alır. Nitekim aşağıdaki rivayet bu durumu çok güzel ifade etmektedir.

Mücahid(v. 104/722) diyor ki: "Abdullah b. Ömer'in(v. 73/692) yanında bulunuyordum. İbn-i Ömer'in hizmetçisi bir koyun yüzüyordu. Dedi ki: Ey hizmetçi sen bu koyunu yüzdükten sonra bizim yahudi komşumuzdan başla. Bu sözünü birkaç defa tekrar edince hizmetçi: Niye bu kadar fazla tekrar ettin efendim, diye sorunca İbn-i Ömer: Çünkü Allah'ın Rasulü durmadan komşuyu bize tavsiye ediyordu. Hatta komşuyu bize varis kılacağından korktuk.(8) Hişam buyurdu: Hasan-ı Basri (v. 110/728), kurbanının etini yahudi ve hıristiyan komşuya verdirmekte herhangi bir beis görmezdi (9). Ebu Zer (r.a.) buyurdu: Dostum Allah'ın Rasulü bana vasiyet ederek buyurdu: Sen bir tencere yemek pişirdiğin zaman bol sulu yap. Sonra komşularından bir evin aile efradına bak. O tencereden onlara bir şeyler gönder."(10)

Dinimiz sadece müslüman komşuya değil, gayr-ı müslim komşulara da iyilik etmeyi emreder. Bu yüzden de kitab ehli olanlar, müslümanların yanında can, mal, namus ve inançlarından emin vaziyette yaşıyorlar ve iyi komşuluk, güzel muamele ve inanç hürriyeti içinde hayatlarını sürdürüyorlardı. Asırlar boyunca etrafında binlerce müslümanın yaşadığı kiliselerin hâlâ ayakta durması bunun en bariz şahididir. Müslümanlar ehli kitaptan olan komşularını gözetiyorlar, onları koruyorlar ve adaletle muamele ediyorlardı. Çünkü dinleri bunu emrediyordu.

"Allah, din uğruna sizinle savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı âdil davranmanızı yasak

(8) Tirmizi, birr 28 (IV. 293); Buhari, Edebu'l-Müfred s. 57.

(9) Gazali, İhyâu Ulumi'd-Din, II, 232.

(10) Müslim, birr ve sıla 142 (IV, 2025).

kılmaz. Doğrusu Allah âdil olanları sever." (11)

Müslüman, komşusuna iyilik yaparken akidevî veya ırkî ayırımı gitmez. Müslüman, komşusuna iyilik ettiği anda onun dinini, mezhebini veya cinsiyetini sormaz. Peygamberimiz, komşusu ister müslüman ister gayr-ı müslim olsun, onlara cömert davranırdı. (12)

İslamiyet müslümanların yemeğini ehl-i kitaba helal kıldığı gibi, onların yemeğini de müslümanlara helal kılmıştır.

"Bugün size iyi ve temiz olanlar helal kılındı. Ehl-i kitabın yemeği size helaldir, sizin yemeğiniz de onlara helaldir..." (13)

3-AKRABA KOMŞULAR

Komşular arasında akraba ve yakınların fert üzerindeki hakları açısından ayrı bir yeri vardır. Akraba hakları meyanında onların geçimlerini sağlama, bekârlarını evlendirme yükümlülüğü ve onların bütün sıkıntularına ortak olma zarureti zikredilebilir. Bu zümrenin bir kısmına, yakınlık derecelerine göre mirasın düştüğü de bilinen bir hakikattir.

Peygamber (aleyhissalatu vesselam) komşu haklarından bahsederken komşular içerisinde ikram etmeye akrabanın daha fazla hak sahibi olduğunu ifade etmiştir. Bu husus Hz. Cabir'den(v. 74/693) kaydedilen şu merfu rivayette açıkça görülür: "Komşu üç çeşittir; bir komşu vardır, (onun üzerinizde) tek hakkı vardır. Bu müşrik komşudur. Bunun sadece komşuluk hakkı vardır. Komşu vardır (üzerinizde) iki hakkı vardır. Bu müslüman olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem de müslümanlık hakkı vardır. Diğer bir

(11) Mümtetine (60),8.

(12) Âlusi, Ruhul-Meani, IV, 43.

(13) Maide (5), 5.

komşunun (üzerinizde) üç hakkı vardır. Bu, akraba olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem müslümanlık, hem de akrabalık hakkı vardır." (14)

Dinimiz akrabayı saymaya, onlara önem vermeye ve onlar ile yakın ilişkiler kurmaya ehemmiyet vermiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: "Nesebinizden sila-i rahm yapacaklarınızı öğrenin. Çünkü akrabalarla yakın ilişki içinde olmak aile içinde sevgi bağlarının pekişmesini, malın bollaşmasını ve bencilliğin zayıflamasını sağlar. (15)

Akrabayı elden geldiğince gözetmek İslamın farz saydığı akraba haklarından. Bunun en azı selamlaşmak, ziyaret etmek, haberleşmek ve hediye vermektir. Akrabalara yapılan yardımların sevabı, başkalarına yapılan yardımlara karşı iki kattır. Nitekim Peygamberimiz bu konuda şöyle buyuruyor: "Yoksullara verilen sadaka bir tek sadakadır. Fakat aynı sadaka eğer akraba ve yakınlarla verilirse iki sadaka yerine geçer." (16)

Yüce Allah aşağıdaki ayette akrabalara karşı ilgisiz kalmayı yeryüzünde fesat çıkarmakla bir saymakta ve bu davranışa karşı çıkarak şöyle buyurmaktadır:

"Demek ki eğer iktidara gelseniz yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabalık bağlarınızı keseceksiniz." (17)

Çünkü insanın ailesi ile arasındaki bağları kesmesi, şahsiyetinin bozulğunu ve merhamet, sevgi gibi temel insan sıfatlarını yitirdiğini kanıtlar. Ayrıca akrabalarına karşı sevgi beslemeyen kimsenin diğer insanların haklarını gözetmesi beklenemez. İnsanların haklarını gözetmeyen kimse Allah'ın hakkını gözetmez. Bundan dolayı akrabalık haklarını çiğnemek ilahi hakları ihmalin belirtisi sayılmıştır (18). Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

(14) Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya, V, 207; İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 456; Ali Hasan, Hukuku'l-Câr s. 38.

(15) Buhari, edeb, 12 (V, 2232); Tirmizi, birr 49 (IV, 309)

(16) Tirmizi, zekat 26 (III, 47); İbn Mace, zekat 28 (I, 587).

(17) Muhammed (47), 22.

(18) Havva, Said, Sosyal ve Ahlaki Hayat, s. 139.

"Sıla-i rahm ilişkileri arşa asılıdır ve sıla-i rahm şöyle der: Kim beni gözetirse Allah da onu gözetir. Buna karşılık kim beni savsaklarsa Allah da onunla ilişkisini keser." (19)

Dinimiz akrabalık bağlarına büyük ehemmiyet vermiştir. Onlar arasında nesebin gerektirdiği merhamet hakimdir. Onun için "Ehlini başkasına muhtaç eden, efendi olamaz." denilmiştir.

Hassan bin Sâbit bir şiirinde,

"Eğer bir insan varlık ve imkan sahibi olur da,

Akrabalarının yardımına yetişmezse,

O kimse kıymetsizdir.

Eğer birinin zenginliği için ona düşmanlık eder de,

Kendisi Allah'dan zenginlik istemezse,

O da hasüddür (aşırı derecede hasetçidir)" der. (20)

(19) Buhari, edeb 13 (V, 2232); Müslim, birr 17 (IV, 1981).

(20) el-Mâverdi, Edebü'd-Dünya, s. 508.

B- MEKAN AÇISINDAN KOMŞULUK ŞEHİR PLANINDA EVLERİN KONUMU VE KOMŞULUK

İbn Haldun (v. 808/1405), hüner ve sanayii yerleşik hayata girdikten sonra bina ve yapıların ancak yerleşik hayat sürenler tarafından inşa edileceğini, bunları yapabilmek için yapı işlerinde becerikli ve usta olmak gerektiğini ifade eder. Arapların tabii şartlara riayet etmeden, şehir kuracakları yerin ancak develerin beslenmesine uygun olup olmadığına baktıklarını, hububat ithal edildiği için toprağın verimli olup olmadığına riayet etmediklerini söylemektedir. Bununla beraber genellikle göçebe hayatı yaşayan araplar pek çok yerleşim merkezleri kurmuşlardır.(21)

ez-Zeccâci'nin ifadesine göre bina olsun olmasın araplar bir topluluğun oturduğu yere "dâr" diyorlardı. Bunun çoğulu olan dûr ve diyâr kelimeleri de "mahalle" anlamında kullanılmaktadır.(22)

Küçük yerleşim birimlerine araplar, "karye" diyorlardı. Kelime, Yemen kökenlidir. Bu yerleşim birimlerine ayrıca "toplayan, bir araya getiren şehir demek olan "el-mısrû'l-câmi"de demişlerdir. "Mısır kelimesi aslında evler arasındaki sınır demektir. Bundan hareketle yerleşim birimlerine "mısır" adı verilmiş olmalıdır. Karyelere, sanat erbabının bulunduğu yer olması nedeniyle "mesnea"da denilmiştir.(23)

Etrafı surlarla çevrili daha büyük yerleşim merkezlerine araplar, "medine" (şehir) diyorlardı. Daha önce "Yesrib" olan Medine'ye bu adın verilmesi ise Hz. Peygamberin hicretinden sonradır. Medine, "Peygamber Şehri" demek olan "Medinetü'n-Nebi"den kısaltmadır. (24)

(21) İbn Haldun, Mukadimme, II, 265.

(22) İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, IV, 298.

(23) İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, VIII, 211.

(24) Bozkurt, Nebi, Evler ve Ev Hayatı, (Asr-ı Saadette İslam), V, 37.

Eski İslam şehirciliğinde kentin merkez caminin hemen yanında, yönetim binası, (vilayet binası kaymakamlık vs.) ve çarşılar yapıldı. Kentin merkezinden dışarıya çıkan caddeler sınırlıydı ve genellikle dört tane olurdu. Yani her cadde bir yöne doğru giriş çıkışı sağlardı. Müslümanların kurdukları ilk şehirlerde bu planı görüyoruz. Kentin emîri, merkez noktasında bir cami ile yanbaşıda bir yönetim binası kurardı. Ondan sonra da kentin (henüz boş bulunan) alanının, her bölümü üzerinde konutlarını kursunlar diye kabilelere ayrı ayrı verirdi. (25)

Şehir planlarında mabedin merkezde yer alması İslam beldelerinde yaygın bir adettir. Bu adet muhtemelen Kur'an'ın "Ümmü'l-Kurâ" (şehirlerin anası) olarak tanımladığı ve yeryüzündeki ilk mabedin yapıldığı Mekke örneğinden yayılmış olmalıdır. Birbirine üç-dört yüz metre mesafeli mahallelerden oluşan Medine, Mescid-i Nebevi inşasından sonra bu plana uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Bununla birlikte merkeze yığılma istenmemiş, şehrin nefes alabilmesi için evlerin merkezden uzak yapılması teşvik edilmiştir.(26)

Daha sonra kurulan Kûfe, Basra, Fustat gibi ordugah şehirlerinin planları da, mabed merkez alınarak yapılmıştır. Mesela bunlardan Kûfe'de merkez alınan bir noktadan güçlü bir okçuya dört bir yöne atılan okların düştüğü noktalar birleştirilerek mescidin yeri tesbit edilmiş ve bu merkezin etrafında: ana caddeler kırk, yan yollar yirmi, ve ara sokaklar yedi zira bırakılmak üzere binaların yapılmasına izin verilmiştir.(27)

İctimai tesisler meskenin dışı uzantısıdır. Mesken diğer komşu meskenler, okul, mâbed, çarşı, pazar vs. ile bir bütündür. Bu sebeple İsviçreli bir mimar olan Le Corbusier, ictimai tesislere "meskenin harici devamı" der. Şu halde meskenin onlarla münasebeti nazara alınmalıdır. Bunlar arasında bilhassa komşuluk münasebeti son derece mühimdir. Binaların yerleştirilişte birbirine karşı olan vaziyeti sakinleri arasındaki münasebeti iyi veya kötü istikamette geliştireceği bilinen bir husustur. (28)

(25) Şakir, Mahmud, İslam Tarihi, VIII, 254.

(26) Bozkurt, Nebi, Evler ve Ev Hayatı (Asr-ı Saadette İslam), V, 38.

(27) Bozkurt, Nebi (Asr-ı Saadette İslam), V, 38.

(28) Canan, İbrahim, Atatürk Üniversitesi, Loj. s. 13-14.

Hz. Peygamberin hicretten sonra hızla büyüyen Medine'de sokakların en az yedi zira olmasını ister ki(29), bu o zaman için yüklü bir devenin rahat geçebileceği bir mesafedir. Bu hadis bitişik nizamda inşa edilmeyen evlerin aralarında bulunması gereken mesafeye işaret etmektedir. Tasarruf için duvarların komşu duvarına dayanması ve komşunun mertek koymasına izin verilmesi ile ilgili hadisler(30), Medine'de bir kısım evlerin bitişik nizamla yapılmış olduğunu göstermektedir. Günümüzde de olduğu gibi bu tür evler cadde kenarında dizilmiş olmalıdır. İbn-i Şebbe'nin bazı evlerin yola beş zira (yaklaşık ikibuçuk metre) mesafede olduklarına dair rivayetleri, bu rakamın bir standart ifade ettiği izlenimini vermektedir. (31)

Evlerin konumu itibarıyla komşuluğa tesir edecekleri bilinen bir gerçektir. Bu sebeple şehircilik ayrı bir ehemmiyet arz etmektedir.

Bilhassa asrımızda daha bariz bir hal alan ve bir çok ruhi bunalımların menşesinde görülen kalabalığa rağmen ictimai yalnızlığın önüne geçecek en müessir vasıtalarından biri sağlıklı bir şekilde geliştirilecek olan komşuluk münasebetleridir. Zamanımızda ortaya çıkan apartman hayatı kişiyi yalnızlığa atan unsurlardan biri olmuştur. Aslında komşuluk münasebetlerinin iyi istikamette gelişmesi için dikkat edilmeyen her muhitte bu çeşit ictimai yalnızlık tehlikesi vardır.

"Evden önce komşunu seç" (32) atasözüne uygun bir mana ile Hz. Peygamber "Kişinin saadeti salih komşu, uysal binek ve geniş meskene bağlıdır" demektedir(33). Burada önce komşunun zikri, onun meskenden de ön-

(29) Müslim, Musakat 143 (III, 1232); İbn Mace, ahkâm 13 (II,785); Ebu Davud. akdiye 31 (IV, 48); Tirmizi, ahkâm 13 (III, 637).

(30) Buhari, mezalim 21 (II, 869); Müslim musakat 29 (III, 1230).

(31) Bozkurt, Nebi, Asr-ı Saadette İslam, V, 38.

(32) Aynı lafızlar hadis olarak da zikredilmiştir. bkz. el-Âclûni, Keşfu'l-Hafâ, I, 179.

Senedinde İbnu Muhabber ve Said b. Ma'ruf vardır.

es-Sehâvi, Mekâsidu'l-Hasene de şöyle der: İbnu Muhabber metruktur.

O da, Said b. Ma'ruf da güvenilir değildir. Hadisleri hüccet olarak kabul edilmez bkz s. 83.

İmam Zehebi de Mizanu'l-İ'tidal'da bu hadisi İbn-i Muhabber'in münkerlerinden sayar. bkz. II, 159.

(33) Buhari, Edebu'l-Müfred. s. 162.

ce düşünülmesi gerektiğine bir işaret olabilir. (34)

Sağlıklı bir komşuluğun zuhuru için ev alırken komşuların iyi seçilmesine elbette şiddetle ihtiyaç vardır. Gerçi günümüzde nüfusun çok artmış olması, köyden kentlere göç akımı insanların çoğunu gelişigüzel kurulmuş apartmanlarda yaşamaya mahkum etmektedir. Bu da komşuluk münasebetlerinin gelişmesine değil körelmesine sebebiyet vermektedir.

Peygamberimiz "kötü komşudan Allah'a sığın" (35) demiş, kendisi de dualarında bilhassa buna önem vermiştir.

İslam toplumu dışında kalan toplumlarda kendi maslahatları açısından komşuluğa bir takım kurallar getirmişlerdir. Amerika San Francisco'da beyazların oturduğu bir semtte iyi eğitim görmüş, işi olan, evli ve iki çocuklu bir Çinli ev almak isteyince, semt sakinleri karşı çıkar. Sorun yaygın katılımın olduğu bir toplantıda tartışılır ve oylamaya baş vurulur. Kahir çoğunluk red oyu verince Çinli o semte alınmaz.(36) Dikkat edilirse bu davranış iyi komşu edinmek çabasından ziyade, ırk taassubuna dayanmaktadır. Atina'da da eğer birisi herhangi bir sebeple sevimsiz bir duruma düşmüşse herhangi bir örnek göstermeksizin kamuoyu kararıyla sitenin dışına sürülebilirdi..(37)

(34) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 463.

(35) Nesâî, istiâze 44 (VIII, 274).

(36) Leslie Lipson, Demokratik Uygarlık, s. 476.

(37) Bulaç, Ali, İslam ve Demokrasi, s. 57.

II. BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA KOMŞULUK

1- KOMŞULUK HUDUDUNUN TAYİNİ

Komşuluk hukukunun ehemmiyetli olması hasebiyle kimlerin komşu olup kimlerin olamayacağını bilmenin önemi çoktur. Bu konu üzerinde durulunca komşuluk hududunun tayininde ihtilaf edildiği görülür.

a)- Hz. Ali (v.40/660) (r.a) der ki: "Sesimizi duyan herkes komşumuzdur." (1)

b)- Mescitte seninle beraber sabah namazını kılan komşudur, (2) denilmiştir.

c)- Hz. Aişe (v. 58/677) (r.a) : Komşuluğun sınırı her cihetten kırk evdir, demiştir. Evzâi de aynı görüştedir.(3)

Buhari (v. 256/869) el-Edebu'l-Müfred'de Hasan el-Basrî'nin de bu görüşte olduğunu ifade eder. (4)

d)- Taberani, Ka'b bin Malik'ten (v. 50/670) Rasullulah'ın :

"Haberiniz olsun kırk ev komşudur." (5) dediğini rivayet etmiştir.

- İbnu Şihab'ın : "Kişinin sağından, solundan, önünden ve arkasından kırk ev komşudur." dediği rivayet edilmiştir. Alimler bununla taksimi kastetmiş olma ihtimalinin bulunduğunu, bu durumda her bir cihete on ev düştüğünü söylerler. (6)

(1) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri X, s. 461.

(2) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 461.

(3) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 461.

(4) Buhari, el-Edebu'l-Müfred, s. 52.

(5) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 461.

(6) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 461; Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarih Tercemesi, XII, 130.

e)- el-Halimi der ki : Yolculuktaki arkadaşa gelince o da komşudur. Çünkü aynı yolculuğa giden iki kişi hem bedenen hem de mekan açısından birbirinin civarındadırlar. Komşularda olduğu gibi onların da karşılıklı menfaatleri ve kazançları vardır. Bu sebeple Allahu Teala bu hakkı tavsiye etmiştir. (7)

f)- Zemahşeri der ki: Müslümanın kendisine iyilik yapmakla yükümlü olduğu komşu sadece evi bitişik olan değildir. Ancak eve ister bitişik olsun ister olmasın aynı mahallede oturan ve aynı mescitte namaz kılanlar birbirlerine komşudurlar. (8)

g)- Âlûsî (v. 1270/1853) şöyle der: Komşuluğun sınırı her cihetten kırk evdir. Yine herhangi bir işte her arkadaş, komşuluk kavramı içinde mülahaza edilebilir. Meslektaş ve sefer arkadaşı gibi. (9)

h)- Menar sahibi Reşid Rıza der ki: "Senin komşun, kısa bir vakitte de olsa arkadaşlık yaptığın ve tanıdığıdır." (10)

Yukarıda bütün görüşlerden anlaşıldığı gibi İslamda komşu kavramı, iş arkadaşı, ortak, idareciler, idare edilenler gibi geniş bir alana şamildir. Bütün bunlar aynı hayatta müşterektirler, şöyle veya böyle birbirleriyle irtibatları vardır.

Şu bir gerçektir ki, kişinin günlük olarak muamelede bulunduğu insanların büyük bir yekûnu, İslamdaki komşuluk mefhumu içerisinde mülahaza edilebilirler.

(7) Beyhaki, Şuabu'l-İman, III, 358.

(8) Zemahşeri. Keşşaf, I, 207.

(9) Âlûsî, Rûhu'l-Meâni, IV, 43.

(10) Reşid Rıza, Tefsiru'l-Menar, V, 93.

İslam dini sıkı sıkıya komşuluk hakkını tenbihlemekle müslümanın haşır neşir olduğu insanların çoğuna karşı nasıl muamele edeceğini de belirlemiş olmaktadır.

B- KOMŞULARIN BİRBİRİNE KARŞI HUKUKİ SORUMLULUKLARI

Mecellenin 1192. maddesinde "Herkes mülkünde keyfe mâyaşa tasarruf eder. Fakat başkasının hakkı taalluk ederse mâliki mülkünde istiklal üzere tasarruftan men'eder.(11)" denilmektedir.

Mülkiyeti düzenleyen bu maddeye göre, mülkiyet bir "ayn" üzerinde başkasının hakkı ile sınırlı olmadıkça veya başkasına fahiş zarar vermedikçe en geniş yararlanma ve harcama yetkisi veren hak olarak tanımlanabilir. (12)

Mecellenin 1197. maddesinde "Hiçkimse mülkünde tasarruftan men'olunamaz. Meğer ki başkalarına zararı fahiş ola. O halde men olunabilir. Nitekim faslı sanide tafsil olunur" (13) denilmektedir. Mecellenin sistemi gereği, nelerin fahiş zarar sayılıp sayılmayacağı da 1192-1212. maddelerde örnekler verilerek açıklanmıştır. (14) Bunlara göre, binaya zarar veren şeyler fahiş zarar sayılmıştır. Bu zarar 1200. madde uyarınca "bi-eyyi vechin kân (ne süretle olursan olsun) def ettirilirdi." (15) di. Bu maddede verilen örneklerle göre, bir evin bitişiğinde demirci dükkanı veya değirmen yapılırsa, demir darbelerinden ya da değirmen taşının dönüşünden o binanın dayanıklılığı zayıflasa; yahut fırın yapılıp ta dumanın çokluğundan; bezirhane yapılıp ta kötü kokusundan o evde oturulamayacak derecede ev sahibi rahatsız olursa, bu fahiş zarar sayılırdı. (16) Bunlardan başka yine 1200. maddede verilen şu örneklerde de fahiş zarar söz konusu idi:

- Bir kimsenin diğerinin evine bitişik arsasında su yolu açarak değirmene su götürürken duvarının dayanıklılığını azaltması.

(11) Haydar, Ali, Mecelle, III, 201.

(12) Hatemi, Medeni Kanununun 50. Yılı, s. 213

(13) Haydar, Ali, Mecelle III, 210.

(14) Haydar, Ali, Mecelle, III, 201,228.

(15) Haydar, Ali, Mecelle, III, 214.

(16) Haydar, Ali, Mecelle, III, 215.

- Bir kimsenin komşusunun duvarı dibine çöp, süpürüntü vs. dökerek duvarın çürümesine neden olması.

- Birisinin evi yakınında kurulan harman yerinden çıkan tozdan o evde oturulamayacak derecede sahibinin rahatsız olması.

- Bir başkasının, harman yeri bitişiğinde yaptığı bina ile harmanın ihtiyacı olan rüzgarı kesmesi hallerinde söz konusu durumların giderilmesi gerekli idi.

Fahiş zarar olarak verilen bu örneklere karşılık, 1201. maddede "Bir hanenin havasını yahut manzarasını kesmek veyahut güneşin girişine engel olmak gibi asıl ihtiyaçlardan olmayan yararlarla mani olmak, zarar-ı fahiş değildir." (17) denilmekle fahiş zararın ölçüsünü bildirmektedir. Buna göre fahiş zararın varlığından söz edebilmek için, engel olunan hususun, binanın havâ içi asliyeden sayılan bir yarar olması gerekli görülmüştür. Aynı maddede bir evin ışığını tümüyle kesmekte fahiş zarar kabul edilmiştir. Bu sebeple bir kimsenin yaptığı bina, komşusunun bir pencereci olan odasının bu tek penceresini kapatıp, odayı yazı okunamayacak derecede karanlık duruma sokmuş ise, bu, fahiş zarar olup engel olunması gerekir. Bu durumda, kapısından ışık alsın denemez; çünkü odanın kapısı soğuktan vs. sebeplerden dolayı kapanması gerekebilir.

Eski bir hukuk sistemi olan Cermen Hukukunda da Çevre etkilerine sebep olan müdahaleler ile ilgili genel bir kuralın yokluğuna rağmen, komşular da rahatsızlık ve tehlike meydana getirecek nitelikte etkilerin (mesela, komşu taşınmazın yanına gübre çukuru kazılmasının) yasaklandığı görülmektedir. Bu yasanın tatbiki için komşuya zararın tesbiti şarttır.(18)

(17) Haydar, Ali, Mecelle, III, 218.

(18) Çörtoğlu, Sahir, Komşuluk Hukukunda Taşınmaz Mülkiyeti, (Keller, s. 13; Madöry, s. 4'den naklen) s. 34.

Modern hukuk sistemleri de bu konu üzerinde durarak ayrı sorunlara dikkat çekmişlerdir. "Fransız mahkemeleri, komşuda etkileri görülen gürültü, duman, koku gibi maddi müdahalelerin yanısıra bir taşınmazın yanında bulunan bir tiyatrodaki yangın tehlikesinden ortaya çıkan manevi müdahaleler karşısında doğabilecek zararın tazminine hükmetmişlerdir." (19)

Alman hukukunda, BimSchG 4'e göre nitelikleri veya işletmeleri gereği zararlı çevre etkileri yaymaya elverişli olan veya bir başka şekilde toplumu veya komşuları tehlikeye sokan, önemli sakıncalar veya külfetler yaratan tesislerin kuruluş ve işletmeleri ruhsata tabi olduğu kabul edilmiştir. (20)

Avusturya hukukunda çevre etkilerine sebep olan müdahalelerin yasaklanması, eşit durumda bulunan taşınmaz maliklerinin ve komşuların bir arada barış içinde yaşamaları için her malikin yetkilerinin sınırlandırılması gayesiyile komşuluk hukuku içerisinde yer almıştır. Burada komşu olarak, sadece bir-biriyle doğrudan doğruya sınır teşkil eden taşınmazlar değil, aksine taşınmazdan çıkan çevre etkilerine maruz kalan diğer taşınmazlarda anlaşılmaktadır. (21)

Mecellé'nin kabul edildiği zamanki örf ve adetlerin etkisi ile kadınların evde çalışırken görülmelerine ve seyredilmelerine engel olmak için, çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bu nedenle de kadınların, kendi evlerinde ve her zaman girip çıktıkları yerlerde serbestçe hareket etmelerini engelleyecek bir duruma meydan vermemeleri komşulardan istenebilirdi.

Bugün dahi Yargıtay kararlarında, söz konusu olan "komşuya bakan pencereler" sorunu, Medeni Kanun öncesinde de ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmış ve Mecellé'de, bugünkü hukuk sistemine nazaran daha geniş bir şekilde durulmuştur.

(19) Çörtoğlu, Sahir, (Ribert, s. 336'dan naklen) s. 41.

(20) Çörtoğlu, Sahir, (Ulus, s. 255'dan naklen) s. 49.

(21) Çörtoğlu, Sahir, (Koziol-Welser, s. 34'dan naklen) s. 51.

Nitekim 1202. maddeye göre, mutfak, kuyu başı ve evin avlusu gibi makarr-ı nisvan olan (kadınların ev işleri için girip çıktıkları) yerlerin görünmesi de fahiş zarar olarak sayılmıştır.(22)

Mecellenin 74. maddesindeki yer alan "tevehümme itibar yoktur"(23) (vehme kuruntuya değer verilmez, ona göre hüküm tesis edilemez) kuralı, komşuya açılan pencereler konusunda da uygulandığı görülmektedir. 1203. maddeye göre, "komşunun, insan boyundan yüksek penceresi olup ta birisinin pencereye merdiven dayamak suretiyle oradan makarr-ı nisvan olan yerleri seyredebilir diye komşusuna o pencereyi kapattırması"(24) bunun bir kuruntu olması sebebiyle mümkün değildir. Bunun gibi, 1204. maddede komşunun bahçesi makarr-ı nisvan olarak görülmemiştir. Buna karşılık, bir kimse, bahçesindeki bir meyve ağacına çıktığı zaman komşusunun makarr-ı nisvan olan yerlerini görürse, o kimsenin ağaca çıkmadan önce komşu eve haber vererek kadınların örtünmelerini söylemeleri gerekirdi. Haber vermediği takdirde, hakim onu, habersiz ağaca çıkmaktan yasaklayabilirdi.

Çevre etkileri yaratan taşınmazların önceden mevcut olmaları halinde, onların öncelikle hakka sahip olup olmadıkları sorunu Mecelle'de de ele alınmış ve 1207. maddede şöyle çözüme bağlanmıştı: Bir kimse meşru olarak mülkünde tasarruf etmekte iken, başkası onun yanında bina inşa eder ve kendisi eski evin durumundan zarar görür duruma düşerse, bu zararını ancak kendisi gidermek zorunda olup eski evin sahibinden zararı doğuran durumun giderilmesini isteyemezdi. Buna örnek olarak, eski evin öteden beri mevcut pencerelerinden yeni yapının "makarr-ı nisvan" sayılan yerleri görünür ise yeni yapı sahibi, eski evin sahibinden pencereyi kapatmasını isteyemezdi. Aynı şekilde, bir kimse demirci dükkanına bitişik arsasında bir ev inşa etse demir darbelerinden eve fahiş bir zarar geliyor diye demirci dükkanının faaliyetini yasaklayamazdı.(25)

(22) Haydar, Ali, Mecelle, III, 219.

(23) Haydar, Ali, Mecelle, I, 73.

(24) Haydar, Ali, Mecelle, III, 222.

(25) Bkz. Haydar, Ali, Mecelle, 1207. madde III. 223.

Mecelle'de, yukarıdaki düzenlemelerden başka 1212. maddede bir kimsenin su kuyusu yakınında komşusu bir helâ yapıp, kuyunun suyunu kirletmişse, komşusu kuyusunun kirlenmesine engel olunmasını isteyebilirdi. Herhangi bir şekilde, onu sağlayamamışsa o helânın kapatılmasını isteyebilirdi.(26)

Mecelle'de düzenlenen kurallara toplu olarak bakarsak, çevre etkilerine sebep olan müdahalelerin, komşuluk ilişkileri içinde, somut olaylara uygulanan ve oldukça ayrıntılı kurallarla düzenlendiğini görmekteyiz. Buna karşılık çevre etkilerine sebep olan uygulanacak genel kurallar Mecelle'de bulunmamaktadır. Şimdiki hukuk sisteminde çevre etkileri yaratan "müdahalelerin yasaklanması için, gerekli olan taşkınlık ölçütü Mecelle'de fahiş zarar deyimi ile ifade edilmiştir. Taşkınlık yaratan olayların, aynen Roma ve Müşterek Hukukta olduğu gibi örneklerle açıklanması Mecelle'nin sistemi gereği idi. Buna karşılık müşterek hukukta tartışılması yapılan cismani etkileri olan müdahaleler yanında, korku, sarsıntı, gürültü gibi müdahalelerin de mecellede yasaklandığı görülmektedir.

a. Şuf'a Hakkı

Şuf'a arapça bir kelime olup eklemek yahut artış veya pekiştirmek anlamına gelen şef'dan alınmıştır. Şefaaf kökünden alınır; acımak, merhamet etmek ve yardımda bulunmak anlamına gelir.(27)

Şuf'a satılan bir malı, ortak veya komşunun aynı bedel ile almada öncelik hakkına sahip olması demektir.

Fıkhî bir ıstılah olarak şuf'a Mecelle'de şöyle tarif edilir: "Şuf'a, satın alınan bir mülkü alıcıya her kaça maloldu ise o miktar ile temellük etmektir." (madde 950) (28)

(26) Haydar, Ali, Mecelle, III. 228.

(27) İbn Manzur, Lisani'l-Arab, VIII, 174.

(28) Haydar, Ali, Mecelle II, 662.

Bu mülk edinme hakkı yeni giren ortağın yahut da komşuluğun zararını önlemek için yapılır. Bu Hanefî mezhebinde böyledir. (29) Çünkü şuf'a Hanefilere göre ortağın ve komşunun lehine sabit olur.

Şafilerin şuf'a tarifi ise şöyledir: Meydana gelecek bir zararı önlemek için eski ortak lehine ve yeni ortak aleyhine tanınan bir bedel ile sahip olduğu şeyi zorla mülk edinme hakkıdır. (30) Bu tarif yalnız ortak olan kişinin şuf'a hakkını ifade etmektedir. Çünkü hanefiler dışında çoğunluğa göre yalnız ortak için şuf'a hakkı tanınmış, komşunun şuf'a hakkından söz edilmemiştir.

Diğer yandan dört fıkıh mezhebi şuf'ayı gayri menkullere özgü kabul ederken, Zâhirîler hayvan ve benzeri ortak şeylerde de şuf'ayı caiz görürler. (31)

İrtifak ise sözlükte, bir şey ile yararlanmak demektir. Şer'an ise eksik mülkiyet türlerinden biridir. Bu hak aynı bir hak olup başkasının mülkü olan bir akardan bir başka akarın menfaati hakkında sözkonusudur. Binaenaleyh mülk sahiplerine tanınan su alma, su geçirme, geçit veya kanalizasyon geçirme gibi haklara "irtifak hakkı" denmektedir. (32)

İrtifak hakkının söz konusu olduğu arazinin amme mülkü olması ile özel bir mülk olması arasında fark yoktur. İrtifak hakkına sahip akar ile bu hakkın bağlı olduğu akarın sahibinin kim olduğuna da bakılmaz. (33) İrtifak hakları içerisinde, civar (komşuluk) hakkı önemli bir yer tutar. Bundan maksat yan komşuluk hakkıdır. Bu ise sınırların bitişik ve komşu olmasından dolayı ortaya çıkan bir haktır. Komşulardan her birisinin, ona açık ve fahiş bir zararın gelmemesi şartı ile komşusunun akarı ile irtifak hakkı vardır.

(29) el-Meydânî, el-Lûbâb. II. 106.

(30) ez-Zühri, es-Siracu'l-Vehhâc, s. 274.

(31) İbn Hazm, el-Muhalla.. 82 mad. IX. 1594.

(32) Döndüren, Hamdi, Şâmil, İslam Ansiklopedisi, Şuf'a mad.

(33) ez-Zuhayli, el-Fıkhul-İslami, V, 93.

Komşuya zarar verecek şeylerden uzak durmak dinen vaciptir. Resulullah (aleyhissallatu vesselam) şöylece buyurmuştur: "Komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse cennete giremez." (34)

Daha önce hukuki açıdan, Mecelle'yi esas alarak, komşuların birbirine karşı sorumluluklarını ifade etmeye çalışmıştık. Aynı yerde irtifak hakkına taalluk eden bir takım mevzularda işlendiğinden dolayı burada teferruata girmiyoruz.

Günümüzü yakından ilgilendirdiğinden dolayı, bir kaç katlı bir binada şuf'a hakkı'nın nasıl kullanıldığını bilmek gerekir. Katlar arasında geçit hakkında ortaklık var ise, "irtifak hakkı" sebebiyle, yoksa "bitişik komşuluk" sebebiyle şuf'a hakkı doğar. Meselâ; üç katlı bir binanın her katı ayrı kapı ve merdivenlerle sokağa çıksa, orta kat satılınca alt ve üst kat şuf'a hakkına sahip olur. Çünkü her ikisi de bitişik komşudur. Ancak en üst veya alt kat satılırsa yalnızca orta kat şuf'a hakkına sahip olur. Mecelle bu esâsı 1011. madde de şöyle ifade etmiştir: "Bir binanın üst katı birinin ve alt katı diğerrinin mülkü olduğu takdirde bunlar birbirinin bitişik komşusu sayılırlar." (35)

Diğerr yandan, blok apartmanlarda yan yana olan daireler tek parsel üzerinde inşa edilince bitişik komşu durumunda oldukları gibi, aynı merdiven boşluğuna açılan kapılarda ortak geçit hakkı sebebiyle şuf'a hakkına sahip olmalıdır. Çünkü, çıkmaz sokağa açılan kapılarda olduğu gibi, bir apartmanın aynı merdiven, hatta ortak asansörden yararlanması komşuluk hakları bakımından benzer niteliktedir. (36)

(34) Müslim, iman 73 (1, 68).

(35) Haydar, Ali, Mecelle **II, 760**.

(36) Döndüren, Hamdi, Şâmil, İslam Ansiklopedisi, Şuf'a mad.

Günümüz beşeri hukuku kat maliklerine şuf'a hakkı tanıma bakımından İslam hukukuna göre geridedir. Beşeri hukukta sadece bir katın birden çok kişi arasında ortak olması halinde bunlar birbirine karşı şuf'a hakkına sahip bulunurlar. Diğer yandan kat mâliklerinin kendi aralarında yapacakları serbest şuf'a sözleşmesi ile bu hakkı elde etmeleri de mümkündür. Ancak böyle bir sözleşmenin tapu siciline kaydedilmesi gerekir.

b. Şuf'a'nın Dayandığı Deliller:

Şuf'a sünnet ve icma delillerine dayanır.

Cabir (v. 74/693)'dan şöyle nakledilmiştir. "Hz. Peygamber taksim edilmiş durumdaki her (gayri menkul) malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar ayrılıp, yollar belirlendiği zaman artık şuf'a yoktur. (37) Bazı rivayetlerde de taksim edilmeyen malın arazi ev veya bahçe olduğu belirtilmiştir." (38)

Yine Cabir (v. 74/693) dan rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Komşu komşusunun şuf'asına başkalarından daha fazla hak sahibidir. Eğer iki komşunun yolları bir ise komşu kayıp bile olsa dönüşüne kadar beklenir. (39)

Bir Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Komşu komşunun evine başkalarından daha fazla hak sahibidir"(40)

Bu konudaki başka bir hadis te şöyledir: "Bir ortağın diğer bir ortağa haber vermeden payını satması helal değildir. Bu durumda diğer ortak isterse alır, dilerse bırakır. Eğer habersiz satmışsa ortak, o mala en fazla hak sahibidir." (41)

(37) Buhari, şuf'a (II, 787); Müslim, müsakat 134 (III, 1224); Nesai, büyü 107, 109(V,320); Ebu Davud, büyü 73.(III,787).

(38) Müslim, müsakat 135 (III,1229); Muvatta, şuf'a 1(II,713).

(39) Tirmizi, ahkam 32 (III,652); Ebu Davud, büyü, 73 (III,787); İbn Mace, şuf'a 2 (II, 833).

(40) Tirmizi, ahkam 31 (III, 650).

(41) Müslim, musakat, 135 (III, 1229); İbn Mace, şuf'a 1 (II, 835).

Şuf'a hakkı konusunda icma vardır. İbnu'l - Munzir bu konuda şöyle der: İster arazi ister ev veya bahçe olsun, ortak olan mallar taksim edilmeden satılırsa, diğer ortağın satılan hisse üzerinde şuf'a hakkının bulunduğu konusunda İslam alimleri görüş birliği içindedir. Ebu Bekir el-Esamm dışında aksi görüşte olan yoktur. O : "Şuf'a hakkı yoktur" der. Çünkü bu hakta mülk sahiplerine bir zarar vardır. Yani şuf'a tasarrufta akit yapmanın hürriyeti ilkesiyle çatışmaktadır. (42)

Ortak bir malın birlikte kullanımı, ortakların uyumlu olması ile yakından ilgilidir. Uyuşmayan ortakların, ortak mülkten yararlanması zorlaşır. Anlaşmazlık uzayınca, ya taksim yoluna ya da bu mümkün olmazsa, malı kökten satış yoluna giderler. İşte bir ortak kendi payını satmak isteyince, alıcının diğer ortağa zarar vermemesi için İslam hukuku, ona bazı öncelik haklarını tanımıştır. Kısaca payını satmaya karar veren bir ortak bunu önce ortağa teklif edecektir. O satın almadığı takdirde bir yabancıya satması mümkün olur. Eğer ondan habersiz satış yapılmışsa, diğer ortak şuf'a hakkını kullanarak satılan hisseyi geri alabilir. Şuf'a ve irtifak hakkı İslamda komşu hakkına ne kadar önem verildiğini gösterir.

Komşuların birbirine karşı sorumluluklarını izah etme bakımından, Türk Medeni Kanununun da bu konudaki düzenlemelerine işaret etmek faydalı olacaktır. Medeni kanunun 661. maddesi şöyledir:

" Bir kimse mülkünü kullanırken hele sınıai işler yaparken komşusuna zarar verecek her türlü taşkınlıklardan kaçınmaya mecburdur."

Hususiyle mazarrat veren ve gayri menkulün mevki ve mahiyetine ve mahalli örfe göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi geçen gürültüler ve sarsıntılar yapmak duman, koku ve rahatsızlık veren sair toz, buğu, koku çıkartmak memnudur." (43)

(42) ez-Zuhayli, el-Fıkhü'l-İslami, V, 793.

(43) Çörtoğlu, Sahir MK. 661 Hükümünün Amacı, Komşuluk Hukukunda Çevre Etkileri, s. 55.

MK. 661. maddenin gayesi komşuluk ilişkilerinden doğan zorunlu çıkar çatışmalarını düzenlemek ve bir arada yaşamak durumunda olan komşu taşınmaz maliklerinin, ekonomik ve sosyal çıkarlarını dengede tutabilmek için onlara katlanmak ve kaçınma ödevleri yüklemektedir. MK. 661. hükmü ile ilke olarak, "taşkınlık" teşkil etmeyen, taşınmazın işletilmesi ve kullanılmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan müdahalelere komşu taşınmaz maliki, katlanma ödevi ile yükümlü olacaktır. Bundan dolayı da, taşınmaz malikinin müdahalelerde bulunma özgürlüğünden, müdahalenin "taşkın" bir nitelik kazanması halinde de müdahale yasağından söz edilmektedir (44). İsviçre/Türk MK. 684/661 hükmü, Alman BGB 906'nın aksine ilke olarak, müdahalede bulunma özgürlüğünü kabul etmiştir.

İsviçre medeni kanununun hazırlık çalışmaları sırasında, Eugen Huber'in komisyonlardaki açıklamasında maddeye ilişkin üç özellik üzerinde durulmuştur:

1. Zararlı ve sıkıntı verici müdahalelere, ilke olarak, komşuluk hukuku gereğince katlanmak gerekir.
2. Buna karşılık, taşkın müdahalelere katlanmaya gereksinim yoktur.
3. Belirtilen müdahaleler, taşınmazların durum ve niteliğine veya bölgesel örf göre haklı görülebiliyorsa bunlar taşkın nitelik taşısalar bile, bir şikayete konu olamazlar.(45)

MK'661 düzenlenen müdahalelere, taşkın sayılmamaları, bilhassa yöresel örf ve adet kurallarına uygun olmaları halinde komşuların katlanmaları gerekmektedir.

(44) Çörtoğlu, Sahir (Kehl, s. 10; Madöry, s. 20'den naklen)

(45) Eugen Huber'in 7 Kasım 1902 de Uzmanlar Komisyonundaki açıklaması, Robichon, s. 74-75.

Komşuluk hukukunu, komşular arasında ilişkileri komşuların yararına gözeterek düzenleyen ve taşınmaz malikine bir takım ödevler yükleyen kurallar olarak tanımlamak mümkündür. Birlikte yaşamak zorunluluğunun bir sonucu olarak, komşular arasındaki yarar birliğinin varlığından hareketle, taşınmaz maliklerinin bazı yetkileri, belirli oranda kısılmış, sınırlandırılmıştır. Böylece, mülkiyetin içeriğini oluşturan ödevlerle komşular arasındaki yarar çatışmalarının denkleştirilmesi özel hukuk kurallarıyla sağlanmak istenmiştir. Bu suretle mülkiyetin sosyal bağlılığı ilkesinden çıkan katlanma, kaçınma ödevlerini, uygun bir biçimde mülkiyetin içeriği ile bağdaştırmada komşuluk hukukunun ödevlerinden biri haline gelmiştir.(46)

Komşular arasında, çevre etkilerine sebep olan müdahalelere karşı yeterli bir koruma kamu hukuku düzenlemeleri ile mümkün olabilmektedir. Bu düzenlemelerde yetkili idari makamların müdahalede bulunması için bir kişinin yararının ihlali yeterli olmayıp aynı zamanda kamu yararının bulunması da gereklidir. Buna karşılık, sağlık ve güvenlik yönünden tehlikeli bir müdahale ile karşılaşan bir komşunun yararı da yetkili idari makamların müdahalesi için yeterlidir.

Umumi Hıfzı Sıhha Kanunu çevre sağlığına zararlı müdahalelerin yasaklanması hususunda, yürürlükteki kanunlar açısından en etkin ve çerçevesi en geniş önlemlerin alındığı bir kanundur. UHK'nın maksadı "memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıkların sair muzır amillerle mücadele etmek" gibi çok geniş bir alana şamildir.(47)

İmar konusunda çevre güvenliği ve sağlığı bakımından taşınmaz malikine yükletilmiş ödevler yer almaktadır. Çevre sağlığı gayesiyle, pis su mecralarının, yapının bulunduğu sokaktaki lağım şebekesine bağlanması hükmüyle arsalarda, evlerde kanunun sağlık ve selametini bozan, şehircilik, estetik veya

(46) Çörtoğlu, Sahir (Steiner, s. 4-7; Müller, s. 1-2'den naklen)

(47) Çörtoğlu, Sahir, Komşuluk Hukukunda Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılması, s. 87.

trafik bakımından sakıncası görülen enkaz veya birikintilerin gürültü ve duman çıkaran tesislerin özel mecra, lağım, çukur, kuyu, mağara ve benzerlerinin sakıncalarının giderilmesini bildiren hükmü (madde 52), MK 661. maddesiyle sıkı sıkıya bağlı olan ve onu tamamlayan düzenlemedir. (48)

(48) Çörtoğlu, Sahir, Komşuluk Hukukunda Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılması, s. 88.

III. BÖLÜM

KUR'AN VE SÜNETTE KOMŞULUK

A- KUR'AN-I KERİM'DE KOMŞULUK

Kur'an-ı Kerim'de komşu ilişkisinden şöyle bahsedilir: "**Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya ve maliki bulunduğunuz kimselere iyilik edin.**" (1)

İslam ictimai dayanışmayı önce aile muhitinden başlatır ve buradan cemiyet planına yayar. Böylece sosyal yardımlaşma ameliyesini sadece hükümetin ağır vasıtaları eline bırakmaz. Ancak küçük muhitin imkanları elvermezse, doğrudan doğruya karşılayamazsa o zaman hükümetin imkanlarını kullanmaya başlar. Şurası bir gerçektir ki, mahalli birlikler sosyal dayanışmayı daha çabuk tahakkuk ettirebilir. Hem de münasip vaktinde, yumuşaklık içinde.. Ve insanoğlunun hayatına uygun düşen bir sevgi ve şefkat havası içerisinde gerçekleştirir.

Âyet-i Kerîme, ebeveyne iyilik emri ile başlıyor ve bu emri akrabaya da teşmil ediyor. Evleri uzak dahi olsa yetimleri ve miskinleri bu emrin şumûlüne alıyor. Çünkü onlar daha çok muhtaç ve korunmaya daha layıktırlar. Sonra sırasıyla yakın komşu, uzak komşu ve yol arkadaşı zikrediliyor. Yakın ve uzak komşular yol arkadaşından öne alınıyorlar. Çünkü komşu her zaman yakındır, onunla her zaman karşılaşmak mümkündür. Fakat yol arkadaşı ile ancak arasına karşılaşılır. Yol arkadaşından sonra da yolculara, ehlinden ve malından ayrı kalanlara iyi muamele edilmesi emrediliyor. (2)

Elmalılı Hamdi Yazır yukarıda zikrettiğimiz ayeti tefsir ederken şöyle der:

(1) Nisa 4/36

(2) Kutub, Seyid, Fizilâl-il Kur'an, III, 229.

Yakın komşuya iyilik ki evi yakın olan veya akrabadan olan komşudur. Uzak komşuya iyilik ki ya evi uzak olan veya akraba olmayan komşu veya müslüman olmayan komşudur.(3) Nitekim daha önce de zikrettiğimiz gibi bir hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Komşu üç kısma ayrılır. Birincisinin üç hakkı vardır, komşuluk hakkı, yakınlık (akraba) hakkı ve İslamiyet hakkı. İkincisinin iki hakkı vardır, komşuluk hakkı ve İslamiyet hakkı. Üçüncüsünün bir hakkı vardır, komşuluk hakkı ki bu kitap ehlinden olup Allah'a şirk koşan komşudur. (4)

Allah'u Teala komşuyu korumayı, onun hakkına riayet etmeyi kendi kitabında emretmiş ve peygamberinin diliyle de bu hususu tenbihlemiştir. Anne babayı ve yakınları zikrettikten sonra "yakın komşuya", ve "uzak komşuya" iyilik etmeyi emretmiştir. İbni Abbas'a göre burada "yakın komşu" ile anlatılan akraba, "uzak komşu" diye zikredilen de yabancı olanıdır.(5)

Nitekim komşularda da, falan ecnebidir lafzı yabancıyı ifade eder.

İmam Kurtubi (v. 671/1270) tefsirinde bu ayete dikkatleri çekerek: Komşuya vasiyet emredilmiştir. O menduptur; ister müslüman olsun, ister kafir olsun durum değişmez. Sahih olan görüş de budur. Ancak ihsan bazen onları eşit tutma, bazen de onlarla güzel muamelede bulunup onlara eziyet etmemek manasına gelir. (6)

İbn Hacer (v.852/1448) şöyle der:"Yakın komşu" aralarında akrabalık olan komşular için kullanılır. "Uzak komşu" da bunun hilafıdır. Bu, alimlerin çoğunun görüşüdür. Bir görüşe göre "yakın komşu"dan maksat müslü-

(3) Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, II, 562.

(4) Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya, V, 207.

(5) İbn Kesir, Tefsir, I, 748.

(6) Kurtubi, el-Cam'i li Ahkami'l-Kur'an, 5, 183.

man komşudur. "Uzak komşu" dan maksat gayri müslim komşudur.

"Bir görüşe göre de yakın arkadaşlıktan maksat kadındır. Uzak arkadaş ise yol arkadaşıdır." (7)

Yukarıda zikredilen Ayet-i Kerime şu hususları gerekli kılıyor. Her türlü akrabaya özellikle yetim ve yoksullara iyilik edin. Akraba komşuya iyilik edin. Çünkü onun üzerinizde hem komşuluk hem de akrabalık hakkı vardır. Aranızda akrabalık bulunmayan komşuya ve yakın arkadaşına iyilik edin.

Zemahşeri (v. 528/1113) şöyle der: "Bu ister yolculuk arkadaşı, ister bitişik komşu, ister okulda tahsil arkadaşı, isterse herhangi bir meclis veya başka bir yerde yanında oturan, sana arkadaşlık eden kimsedir. Yani aranızda meydana gelen en kısa bir sohbet arkadaşı demektir ki, senin bu hakkı gözetmen ve unutmaman gerekir."(8)

(7) İbn Hacer, Fethu'l-Bari, X, 441;İbn kesir, Tefsir, I, 748.

(8) Zemahşeri , Keşşâf, I, 509.

B- SÜNNETTE KOMŞULUK

1- KOMŞULAR ARASI TEDRİC YAPMAK

İslam komşulara iyilikte belli bir sıra gözetir. Çünkü İslam aradaki alaya göre en yakından başlayarak sırasıyla yakınlık durumlarına göre komşulara iyiliği emretmiştir.

Aişe (r.a), der ki: Rasûlullah'a şöyle dedim. "Ya Rasûlallah! iki komşum var. (Birisinin kapısı bana bakar. Birisinin kapısı ise benden uzaktır. Çoğu zaman benim yanımdaki yemek ikisine göndermeye yetmiyor) bunlardan hangisine (öncelikle) hediye göndereyim?" Bunun üzerine O : "Sana kapı itibariyle hangisi yakınsa ona" (9) buyurdu.

Sahabiler bu Peygamberî yolu çok iyi anlamışlardı. Yakın komşu dururken, uzaktakine iyilikte bulunmazlardı. Bu konuda Ebu Hureyre (v. 57/676) şöyle diyor: "Yakın komşu bırakılıp uzaktakinden başlanmaz." (10)

Komşulara yapılacak iyilikte takip edilen bu sıra Müslümanın, evine uzak olan komşusuyla ilgilenmesine mani değildir. Evinin etrafında bulunan herkes komşuluk haklarına sahiptir. Yakın komşuyu öne alan bu sıralamada Aleyhissalatu vesselam, komşunun hissiyatını gözetmiştir. Çünkü yakın komşuyla daima içiçedir ve onunla sıkı ilişkileri vardır. Halbuki komşuluk sahası gayet geniştir.

Rasûlullah'a bir adam geldi ve dedi ki:

-Ya Resûlallah ! Ben filan oğullarının mahallesinde oturuyorum. Bana

(9)Buhari, edep 32. (V, 2241), Şu'fa 3. (II, 788), Hibe 15. (II, 916); Ebu Davud edep 132.(V,358).

(10) Buhari, Edebu'l-Müfred s. 52.

en fazla eziyet eden bana en yakın olan komşumdur.

Bunun üzerine Resulullah, Ebu Bekir, Ömer ve Ali (r.a)yi mescidin kapısına gönderip insanlara şöyle demelerini istedi:

"Dikkat edin ! (Yan yana) kırk ev komşudur. Komşusunun şerrinden korktuğu kimse Cennete giremez." (11)

İbn Hacer el Askalâni (v. 852/1448), "eğer komşular bütün sıfatlarda eşitse o zaman daha yakın olan diğerlerine takdim edilir." (12) demiştir.

Yukarıda zikrettiğimiz hadisi şerif, tedric yapmada yakınlığın esas alınmasını irşad buyurmaktadır. Ancak bu, İbn-i Hacer'in de (V. 852/1448) zikrettiği gibi komşuları ehak kılacak başka unsurlar yoksa söz konusudur. Çünkü komşular arasında tedric yapmada akrabalık, mü'minlik, müttakilik v.b. unsurlar vardır.

Konunun başında zikrettiğimiz, Hz. Aişe'nin (v. 58/677) rivayetinde mutlak bir üslubla yakın olanın öncülüğü belirtilmektedir. Ulema yakın komşuya tanınan bu evleviyeti şunun gibi hikmetlere bağlamışlardır.

- En yakın olan, komşusunun evine hediye vs. nev'inden ne girerse görür, bunlara muttali olur. Nefsi aynı şeyi arzulayabilir. Ancak uzak komşu böyle değildir.

- En yakındaki, komşusunun başına gelen ciddi durumlarda icabet etmede daha çabuktur ve bilhassa gaflet vakitlerinde ondan önce kimse imdadına koşamaz.

(11) Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir, X, 227.

(12) İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri, V, 260.

İbnu Ebi Cemre der ki: En yakındakine hediye vermek menduptur. Çünkü hediye zaten asıl itibariyle vacib değildir. Öyleyse burada bu tertibe riayet de vacib olamaz. Hadisden şu prensip çıkarılmıştır. Amelde en üstün olanı tercih etmek evladır. Keza hadiste ilmin amele takdim edilmesi de vardır. (13)

2- KOMŞUYU HİMAYE EDİP ONA EZA VERMEMEK

Hz. Ebu Bekir, oğlu Abdurrahman'ı, komşusu ile münakaşa yaparken gördü ve şöyle dedi: Oğlum! Komşunla münakaşa etme. Çünkü herkes gidecek, senin yanında kalacak olan ancak komşun olacaktır. (14)

Hasan b. İsa en-Nîsâbûrî dedi ki: Abdullah b. el-Mübârek'ten (v. 181/978) sordum: Benim komşum gelir, hizmetçimden şikayet eder; "Hizmetçin şunu bunu yaptı" der. Hizmetçim de onu yapmadığını söyler. Hizmetçim belki haklıdır korkusuyla dövmek istemiyorum. Tamamıyla serbest bırakılmasını da iyi görmüyorum. Binaenaleyh komşum bana darılıyor. Ben ne yapmalıyım? İbnu'l- Mübârek şöyle dedi: Senin hizmetçin, umulur ki edeplendirilmesini gerektiren bir hadise işler. Binaenaleyh onu gözet ! Eğer komşun ondan şikayet ederse, o zaman onu yaptığından dolayı te'dip edersin. Böylece komşunu da razı etmiş olursun. Ve onu da o hadiseden dolayı te'dip etmiş olursun. Böyle yapmakla iki hakkı bir arada hikmetli bir şekilde yerine getirmiş olursun. (15)

Dinimiz komşuya eziyet etmeyi kesinlikle yasaklamış, ona iyi işlerinde yardımcı olmayı, onu himaye etmeyi prensip edinmiştir. Bazı hatalarını görmezlikten gelmeyi, hatta ondan gelen eziyete bile katlanmaya teşvik et-

(13) İbn Hacer, Fethu'l- Bâri X, 461.

(14) Gazâli, İhya II, 238; Kandehlevi, Hayatu's-Sahâbe III, 38.

(15) Gazâli, İhya, II 233.

miştir. Ebu Zer el-Gıfârî'nin rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi vardır ki Allah onları sever... (bunlardan biri de) adamın bir komşusu vardır, ona eziyet eder. O da ölüm veya göç ikisini birbirinden ayırana kadar komşusundan gelen eziyete sabreder." (16)

Hız. Aişe validemiz dedi ki :Güzel ahlakın hasletleri on tanedir. Bunlar bazı kişilerde bulunur, başkasında bulunmaz. Kölede bulunur, efendisinde bulunmaz. Cenab-ı Hak bunları sevdiği kuluna taksim eder: Bu hasletler şunlardır: 1) Doğru konuşmak, 2) Dürüst olmak, 3) İsteyene vermek, 4) İyiliğe karşı mükâfatı göstermek, 5) Sıla-i rahm yapmak, 6) Emaneti muhafaza etmek, 7) Komşuyu korumak (halini ve durumunu kontrol etmek), 8) Arkadaşı korumak, 9) Misafire ikram etmek, 10) Bütün bu hasletlerin başı ise hayâdır.(17)

Komşuya karşı işlenen (hırsızlık, zina vs.) cürüm en büyük günahlar meyânında zikredilir.

İbn-i Mesud'un (v. 32/652) Allah katında en büyük günah hangisidir? sorusu üzerine Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:" Allah seni yarattığı halde ona ortak koşmandır. Abdullah b. Mes'ud: Bu gerçekten büyük bir günahdır. Ondan sonra hangi günah büyüktür? Peygamberimiz: Seninle beraber yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir. Abdullah: Sonra hangisidir? dedim. Peygamberimiz: Komşunun hanımıyla zina etmendir buyurdu.(18) Başka bir hadis-i şerifte de Abdullah b. Mes'ud'un huzurunda başka bir adamla Peygamberimiz arasında bu konuşmanın geçtiği zikredil-

(16) Ahmed b. Hanbel, V, 197.

(17) Gazâli, İhyâ, II, 233.

(18) Müslim, iman 141-142 (1,90-91)

miştir.: Adam şöyle der: Ey Allah'ın Rasûlü ! Allah katında en büyük günah hangisidir? Peygamberimiz: Seni yaratan Allah'a ortak koşmandır, buyurur.

Adam, sonra hangisidir? der.

Peygamberimiz: Seninle beraber yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir, buyurdu.

Adam: "Sonra hangisidir? " der. Peygamberimiz: "Komşunun halilesiyle zina etmendir." buyurdu. (19)

Hadis-i şerifte geçen halile lafzı ile zevce kastedilmektedir. Yani ona helal olan manasındadır.(20)

Bu konudaki Başka bir rivayetde şöyledir :

Mikdad b. Esved dedi ki: Peygamber (sav) bize zina hakkında sordu. Bunun üzerine, "O haramdır. Allah ve Rasûlü onu haram kılmıştır." denildi.

Aleyhissalatu vesselam da: "Kişinin komşusunun hanımıyla zina etmesi on kadınla zina etmesinden daha kötüdür (günahı daha fazladır)" buyurdu.

Daha sonra hırsızlıktan sordu.

(19) Buhari, tefsir 5 (IV, 1626).

(20) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, XII, 119.

- O haramdır Allah ve Rasûlü onu haram kılmıştır denildi.

Aleyhissalatu vesselam da: "Kişinin komşusunun evinden çalması on evden çalmasından (hesap açısından) daha şiddetlidir." buyurdu.(21)

Komşu kadınla işlenecek böyle bir cürüm komşu olmayanlara karşı işlenenlerden çok daha ağır ve çirkin olduğu bildirilmektedir. Çünkü komşu komşudan kendisini ve ailesini himaye etmesini bekler. Kötülüklerinden emin olur. O hususta kalbi mutmain olur. Çünkü komşu, komşuya ikram ve ihsan etmekle yükümlüdür. (22) Nitekim bir hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurur: "Komşusu kötülüklerinden emin olmayan kişi iman etmiş olamaz." (23) Başka bir hadis-i şerifte de: "Allah'a ve ahiret gününe inanan komşusuna eziyet etmesin."(24) buyurarak müslümanlara komşu hakkının önemini belirtmiştir. Komşuya ya maddi veya manevi yoldan eziyet yapılır. Maddi kötülük evine, bahçesine, malına-mülküne tecavüz etmek; onları bozmak, yıkmak, kirletmek, zorla ele geçirmek, kendisini dövmek ve hırpalamaktır. Manevi kötülük ırz ve namusuna tecavüz etmek, aile sırlarını çevreye yaymaktır. Özellikle komşunun namusuna göz dikmek, günahın kat kat artmasına sebep olur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bir soru üzerine Hz. Peygamber, Allah'a ortak koşmak ve açlık tehlikesi ile çocuk öldürmekten sonra en büyük günahın, "komşunun hanımı ile zina etmek olduğunu" haber vermiştir.(25)

İslam koyduğu prensiplerle komşunun gözetilmesini, namusunun korunmasını, şerefının muhafazasını, ihtiyaçlarının giderilmesini, kadınlara bakmaktan gözün korunmasını ve şüphe uyandıracak her şeyden kaçınılmasını öğretmiştir.

(21) Buhari, Edebu'l - Müfred, s. 50; et-Taberani XX, 257; Ahmed b. Hanbel, VI, 8.

(22) es-San'âni, Subulu's-Selam IV, 1541.

(23) Buhari, edep 29 (V,2240); Müslim, iman 73 (I, 68) ; Tirmizi, kıyame, 60 (IV, 577).

(24) Buhari, nikah 80, (V, 1987).

(25) Buhari, tefsir 5 (IV, 1626); et-Taberâni, XX, 257.

Dininin gereklerini öğrenmiş olan bir müslüman, herhangi bir sebeple komşusuyla arasında bir anlaşmazlık çıkmaması için azami gayret sarfetmelidir.

Abdullah b. Ömer'in (v. 73/692) anlattığına göre Hz. Peygamber bir savaşa çıkmıştı. Yolda:" Bugün komşusuna eziyet eden kimse bize katılmasın" buyurdu. Adamın biri: "Ben komşumun duvarının dibine abdest bozmuştum." deyince,Rasulullah "bugün bize katılma" buyurdu. (26)

Bütün bu hadislerden anlaşıldığı gibi çevresindeki insanlarla iyi komşuluk münasebetleri kurmak her komşunun görevidir. Bu görevi yerine getirmeyen ve komşularını rahatsız eden insanlara da her zaman rastlanmaktadır. Hz. Peygamber kötü komşunun fenalıklarına karşı sabırlı olunmasını tavsiye etmiştir.

Ebu Hüreyre'nin (r.a) Rasûlullah'tan rivayet etmiş olduğu "Komşusu kötülüğünden emin olmayan kimse cennete giremez."(27) hadisi hususunda Nevevi(v. 676/1277) şöyle bir açıklama yapmaktadır: "Cennete giremez" terkinde iki şeyin anlaşılması mümkündür.

a) Komşuya eziyet vermenin haram olduğunu bildiği halde onu helal görmesi, bu durumda olan kafirdir, aslen cennete giremez.

b) Cennet kapılarının açıldığı, kurtuluşa erenlerin girdiği zaman diliminde girmez, aksine geciktirilir. Belki ceza görür, belki de bağışlanır ve cennete girer.(28)

(26) Kandehlevi, Hayatü's-Sahâbe, III, 36.

(27) Buhari, edep 29 (V, 2240); Müslim, iman 73 (I,68); Tirmizi, kıyame 60(IV, 577).

(28) Nevevi, Şerhu Sahih-i Müslim, II, 213.

3- KOMŞU HAKKININ İMANLA ALAKASI

Hız. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde, komşuluk ilişkilerine dikkat etmeyen, onu ihmal eden için: "Komşusu aç olduğu halde kendi karnını doyuran mü'min değildir." (29) buyurmuş, vurdum duymazlığın akibetini beyan etmiştir.

Hadis-i şerifte, zengin komşunun, fakir komşularını aç bırakmasının haram olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Zenginin fakir komşusu aç bırakmaması, giyeceği yoksa onu giydirmesi gibi bazı zaruri ihtiyaçlarını karşılaması gerekir.

Komşusuna iyilik etmesi şöyle dursun aksine, gece-gündüz onu rahatsız edip anormal hareketleriyle korkuya sevkedenler için de: "Allah'a ve Ahiret günününe inanan, komşusuna eziyet etmesin." (30) buyurmuş ve gerçek iman sahibinin komşusuna eziyet etmemesi gerektiğini beyan etmiştir. Diğer bir hadis-i şeriflerinde de bu gerekliliği yemin ile teyid ederek: "Allah'a yemin olsun ki, iman etmemiştir." buyurdu ve bunu üç defa tekrar etti. Sahabe-i Kiram:

"Kim ya Rasûlullah? diye hayretle sordu. Hız. Peygamber:

"Komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse" buyurdu. (31) Demek ki, bir mü'min, komşusundan her an için tehlike umuyor, bu korku ile uykusunu kaçırıyor ve rahatsız oluyorsa, komşusu kamil manada iman etmiş değildir. Gerçek mü'min olabilmesi için yaşayış ve davranışlarına

(29) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 52; Hakim, el-Müstedrek, IV, 167.

(30) Buhari, edeb 31 (V, 2240); nikah 80(V, 1987); İbn Mâce, edeb 4 (II, 1211).

(31) Buhari, edeb 29(V,2240); Müslim, iman 73 (I,68).

dikkat etmeli, hiçbir şahıs, komşusundan dolayı, malı, canı ve namusu bakımından endişe duymamalıdır. Zaten gerçek manada müslümanın tarifi öyle değil mi? "Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir." (32)

Muaz b. Cebel (v. 18/639) anlatıyor. Dedi ki: " Ya Rasûlullah, komşunun hakkı nedir?" Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Senden isterse borç vermen, yardım dilerse yardım etmen, ihtiyacı olursa karşılaman, hastalanırsa ziyaret etmen, ölürse cenazesine gitmen, bir hayırla sevinirse, beraber sevinip tebrik etmen, bir belaya uğrarsa üzüntünü belirtip teselli etmen, tenceren (de pişen)in kokusuyla ona eziyet vermemen, veya ondan bir miktar ona da tattırman, izni olmadan, rüzgarını kesmen için binanı yükseltmemen, aldığın meyveden ona da vermen, yahut göstermeden gizlice evine götürmen ki çocukları gördüğü zaman isteyip dolayısıyla onlara kızmasın, çocuğunu elindeki yiyecekten dışarı çıkartmamandır. Size ne söylediğimi anlıyor musunuz? Komşunun Hakkını tam olarak ancak Allah'ın acıdığı az sayıda kimseler yerine getirebilir." (33)

Bu hadis-i şerifte komşuluk adâbı veciz bir şekilde anlatılmıştır. Pek çok yönden komşuyu memnun etmek, İslamın meşru kıldığı ölçüde ona iyilik etmek gerekir. Bunu sınırlandırmak doğru olamaz. Zaman ve ortamın gerektirdiği, İslamın haram ve helal olarak değerlendirdiği esaslara uygun düştüğü ölçüde komşu memnun edilebilir. Mesela: evinde pişen yemekten bir hisse de ona ayırmak (34), zaman zaman hediye vermek (35), hiçbir şey bulunmazsa güler yüzle karşılayıp hal ve hatırını sormak (36)... komşuya yapılabilecek iyiliklerden sayılabilir.

(32) Buhari, iman 4 (I,13); Müslim, iman 64 (I, 65).

(33) es-San'ani, Subulu's-selam III, 1025. ; Kurtubi, el-Cami, V, 188

(34) Müslim, birr ve sıla 142, (IV, 2025).

(35) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 208.

(36) Tirmizi, birr 45, (IV, 306).

Komşuya yapılabilecek iyiliklerden birini de Hz. Peygamber şöyle belirtmiştir: " Sizden herhangi biriniz, komşusunun merteğini duvarı üzerine koymaktan men etmesin. Bu konuda izin talebini geri çevirmesin."(37) Bu tavsiyesi ile Rasûlullah komşuyu kendisinden uzak düşürecek şeyden ve luzumsuz masrafa sokmaktan alıkoymak istemiş, yakınlıklarının kuvvetlenmesini arzu etmiş olmalıdır.

Bu konuda Rasûlullah'ın şu tavsiyesi de önemlidir: Abdullah b. Ca'fer anlatıyor: Babam Ca'fer'in ölüm haberi gelince Rasûlullah: "Ca'fer'in ailesine yemek hazırlayın. Çünkü onların başına, kendilerini meşgul edecek bir durum gelmiştir. Onlar bunu yapamazlar" (38) buyurdu.

Enes b. Malik'in (v. 93/711) rivayetine göre, Peygamberimiz bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki; bir kul kendi nefsi için istediğini komşusu için de (veya kardeşi için) istemedikçe iman etmiş olamaz. (39)

Alimler bu imanın nefyedilmesini kemale hamlederler.(40) Çünkü yukarıda zikredilen mukerrem sıfat birilerinde olmadığı halde bu anda imanın aslen olmasına engel teşkil etmez.

Yukarıdaki hadisi Buhari (v. 256/869) şöyle rivayet etmiştir: "Bir kul kendisi için istediğini kardeşi ve komşusu için istemedikçe mü'min olmaz." (41)

Nasıl ki "falan insan değildir." denilince bu sözle onun kamil bir insan

(37) İbn Mace, ahkam 15, (II, 782).

(38) Tirmizi, cenaiz 21, (III, 323).

(39) Müslim, iman 72, (I, 68).

(40) Nevevi, Şerhu Sahih-i Müslim, II, 16.

(41) Buhari, iman 6 (I, 14).

olmadığı ifade ediliyorsa, bu hadiste de kendi nefsi için istediğini komşusu ve kardeşi için istemeyen, kamil bir mü'min değildir manası çıkar. Burada akla şöyle bir soru gelebilir. Birileri kendi nefsi için istediğini komşusu ve kardeşi için istese ve imanın diğer rükünlerini yerine getirmese nasıl kamil bir imana sahip olabilir? Verilecek cevap hadiste kullanılan ibarenin mubalağaya mebni olduğudur. Allah Rasûlü komşu ve mü'min kardeşin ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Yine Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: Rasûlullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: " Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa komşusuna eziyet etmesin. Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa misafirine ikram etsin. Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa hayır söylesin veya sükut etsin." (42)

Ebu Şureyh el-Adevi şöyle dedi: İki kulağım işitti ve iki gözüm Peygamberimizi gördü ki o şöyle buyuruyorlardı: " Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa komşusuna ikram etsin. Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa misafirine caizesi ile ikram etsin. "Onun caizesi nedir? Ya Rasûlullah" diye sordular. Peygamberimiz şöyle buyurdu: Bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası misafire sadakadır. Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa ya hayır söylesin, veya sussun.(43)

Yukarıda görüldüğü gibi komşu hukukunun ehemmiyeti imanla tartılarak takrir ve tesbit edilmektedir. Allah'a inanan, hadiste sayılan hususlara ehemmiyet vermek zorundadır. Çünkü hiçbir davranışımız Allah'ın bilgisinden kaçmamakta, hepsi kaydedilmektedir. Allah kullarını gözetendir. Herkes ahirette hesap verecektir. Her yapılan iş orada karşımıza çıkacaktır. Ağızdan çıkan her konuşma, komşuya yapılan her davranış... Dinimiz bun-

(42) Buhari, edeb 31 (V, 2280), 85 (V, 2272), nikah, 80 (V, 1987), rikak, 23 (V, 2376); Müslim, iman 74 (I, 68); Ebu Davud, edeb 132 (V, 358).

(43) Buhari, edeb 31 (V, 2240).

ların üzerinde ısrarla durduğuna göre bu hususlardaki iyi davranışlar, hayırlı sözler fevkalade değerlidir, ecirsiz kalmayacaktır. Kötü davranışlar ve hayırlı olmayan sözler de fevkalade hesabı çetin olan amellerdir.

Yukarıda zikrettiğimiz hadiste geçen "Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa ya hayır söylesin, ya da sükût etsin." ibaresine gelince, alimler bunu cevamiu'l-kelim'den yani Rasûlullah'ın az kelamla çok mana ifade ettiği veciz sözlerinden biri sayıyorlar. "Çünkü şöyle derler: Ağızdan çıkan sözlerin tamamı ya hayır, ya şerdir, ya da bunlardan birine meyyaldir. Farz veya nafile matlub olan bütün sözler hayra dahildir, bunlara bütün çeşitleri ile müsaade edilmiştir. Şerre gelince, bunlar da şer olduğu açık olan ve şerre te'vil edilenlerdir. Bunların söylenmeyip, sükût edilmesi emredilmiştir." (44)

Komşuya ikram etmenin hükmü hususunda ulema der ki, bu makam şahıslara ve hallere göre değişir. Bazan farz-ı ayn olur. Bazan farz-ı kifaye ve bazan da müstehap olur. Nitekim bunların hepsi de mekarim-i ahlaktır. (45)

Komşu için sevmek, hayır bilinen şeyleri onun için istemekle olur. Nevevi (v. 676/1277) şöyle der: Muhabbet, sevilen şeye uygun bir şekilde meyletmektir. Bazen bu, havasla olur. Ona hoş görünmek gibi, bazen de fiiliyle olur, bu da ya kişinin zatında mevcut olan fazilet ve kemal sıfattan veya komşusuna olan ihsanından sudur eder, komşuya faydalı olmak veya ona gelecek bir zararı ondan savmak gibi.(46)

(44) Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, X, 211.

(45) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 460.

(46) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, I, 74.

Yine kişinin, kendisi için hasıl olanı kardeşi için de istemesidir. Yoksa kendisinin ondan mahrum olması veya bizzat aynı şeyin olması kastedilmemektedir.

Ebu'z-Zinâd b. Sirâc şöyle der: Kendi nefsi için istediğini komşusu için de istemek hadisinin zahiri, komşu içinde aynı şeyleri istemektir. Hakikatte ise taf'dil ifade eder. Çünkü her şahıs kendisinin diğer insanlardan daha faziletli olmasını ister. Eğer kendisi için istediğini kardeşi için de isterse kendisi mefduller cümlesine girmiş olur. İbn Hacer (v. 852/1448), Kadı İyaz'ın (v. 544/1149) da aynı şeyi onayladığını fakat bunun doğru olmadığını ifade eder ve şöyle der: Çünkü böyle bir istek tenkit edilmiştir ve hadisten maksad kişiyi tevazuya teşvik etmektir. Bu da kişinin başkasından faziletli olmayı sevmemesiyle olur. Bilakis müsâavâtı istilzam etmektedir.(47) Nitekim Allahu Teala'nın şu kavli de bunu ifade eder:

"İşte ahiret yurdu ! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz." (48)

Bu sonuç ancak, hased, haksızlık, kin ve hile gibi hasletlerin terkiyle mümkündür. Çünkü bütün bu hasletler zemmedilmiştir.

el-Kirmani (v. 786/1384) diyor ki: Kişinin kendi nefsi için sevmediği şer olan şeyleri kardeşi için de sevmemesi yine imandandır. Ancak bu, hadisinde zikredilmemiştir. Çünkü bir şeyi sevmek, zıddına buğz etmeyi gerektirir. (49)

(47) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri. I, 74.

(48) Kasas (28), 83.

(49) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri. I, 74.

Eğer komşu müslüman ise müslüman, kendi nefsi için istediğini onun için de isteyecektir. Yok eğer kafir ise, onun iman etmesini ve iman şartıyla kendisi için istemiş olduğu faydeleri onun için de isteyecektir.

Şeyh Muhammed bin Ebi Cemre der ki: Komşu hakkının muhafazası imanının kemalindedir. Ona zarar vermek ise kebairedir. Bunun delili Peygamberimizin şu kavlidir: "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna eziyet etmesin"(50) Tabii ki bu durum komşunun salih olup olmasına göre değişir. Hepsine şamil olan onlar için hayır istemek, güzel va'zu nasihatte bulunmak, hidayeti için dua etmek ve ona sözle veya fiille zarar vermenin helal olduğu yerler müstesna, zarar vermekten geri durmaktır. Komşu salih olunca, yukarıda zikrettiğimiz bütün hayırlara muhatabdır. Gayr-i salih olunca ona eziyet etmekten kaçınmak, emr-i bilma'ruf ve nehy-ani'l münker gereği ona iyiliği emretmek gerekir. Kâfire İslam arz edilir, tatlı dil ile onu kabul etmesi için teşvik edilir. Komşu fasık ise, durumuna münasip bir şekilde va'zedilir. Fayda verecekse onu güzellekle yaptığı kötülükten nehyeder. Yok fayda vermeyecekse onu edeplendirmek maksadıyla terkeder ve ona sebebini bildirerek münasebetlerini keser ki yaptığı kötülüklerden geri dursun. (51)

Enes b. Malik'in (v. 93/712) rivayetinde Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki kul, kendi nefsi için istediğini komşusu için de istemedikçe iman etmiş olamaz." Alimler buradaki maksadın, itaatler ve mübah işler olduğunu söylemişlerdir. (52)

(50) Buhari, edeb 31 (V, 2240); nikah 80 (V, 1987); İbn Mace, edeb 4 (II, 1211).

(51) es-San'ânî, Subulu's-Selâm IV, 1540.

(52) es-San'ânî, Subulu's-Selâm IV, s. 1538-39.

Yukarıdaki rivayetlerde komşu kelimesi mutlak gelmiştir. Müslüman, kafir, hür, köle, dindar, fasık, dost, düşman, yerli-yabancı, akraba, akraba olmayan, evce yakın-uzak, hepsine şâmildir. Ancak aralarında mertebe farkı vardır, bazısı bazısından üstündür. En üstünü önceki sıfatların hepsini cem eden, sonra en çoğunu cem edendir. Böylece birini cem edene kadar devam eder. Aksini, yani en uzağını da ikinci sıfatların en ziyade cem eden, teşkil eder. Böylece her birine, haline göre hakkının ödenmesi gerekir. Bazen iki veya daha fazla sıfatın tearuz ettiği, bunlardan birinin üstün veya her ikisinin müsavi olduğu durumlar da olabilmektedir. Nitekim bu çalışmamızda, komşular arası tedric başlığı altında bu hususu izah etmeye çalıştık.

Daha önce alimlerin komşuyu sözleri veya fiileriyle rahatsız edenden imanın nefhedilmesini kemale hamlettiklerini söylemiştik. Yani "o kimse de kamil manada iman yoktur demektir, kafir olur demek değildir".

Nevevi (v. 676/1277) der ki: Bu gibi meselelerde imanın nefyedilmesinde iki çeşit açıklama caridir:

1- Hadis, onu helal addeden hakkındadır.

2- Hadisin manası; "kamil mü'min değildir" demektir.(53)

Dinin yasakladığı herhangi bir şeyi helal addederek yapma ile haram addetmekle beraber nefsinin galebesiyle, cehaletle yapmak aynı neticeye götürmüyor. Helal addeden kafir olur, helal addetmeden işleyen fasık olur, günahkar olur. Biri tövbe ederse imana döner; diğeri tövbe ile günahtan arınır.

(53) Nevevi, Şerhu Sahih-i Müslim, II, 17; İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 459.

İbn-i Hacer (v. 852/1448) der ki: Hadisten muradın şöyle olması da ihtimalden uzak değildir: "Hiç azap görmeden cennete girmek gibi, mü'minin mazhar olacağı bir mükafatla mükafatlanmaz. Veya bu hadis zecr ve tağliz yani caydırma ve sertlik gösterme makamında beyan edilmiştir. Zahiri murad değildir.(54)

Peygamberimiz şu hadis-i şerifte komşuya ihsânı imanın gereği olarak zikretmiştir: "Kim benden bir takım kelimeler alır; onunla amel eder veya onu amel edenlere öğretir?" Ebu Hureyre (r.a) şöyle der: "Ey Allah'ın Rasûlü ben yaparım" dedim. Bunun üzerine (Rasûlullah) elimden tuttu ve şu beş maddeyi saydı: Haramlardan sakın insanların en âbidi olursun. Allah'ın sana verdiği râzı ol, insanların en zengini olursun. Komşuna ihsanda bulun mü'min olursun. Kendi nefsin için istediğini diğer insanlar için de iste, müslüman olursun. Çok gülmekten sakın, zira çok gülmek kalbi öldürür (karartır). (55)

İbn Ebi Cemre der ki: Aralarında duvar gibi bir engel bulunan iki komşunun hukukuna riayet ve hakların korunmasına, bu derece ehemmiyet verilir. Birbirine iyilik yapıp, zarar verici sebeplerden kaçmaları emredilirse aralarında duvar gibi bir mania bulunmayan iki şahıs arasındaki hukuka riayet ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılır. Bunlar kesinlikle birbirlerine muhalif davranışlarla birbirlerini rahatsız etmemelidir. Böylelerinin birbirlerinin sevinciyle sevinmeleri, hüznleriyle hüznlenmelerinin gerekliliği rivayet edilmiştir. Öyleyse her iki tarafın da taate muteallik amelleri çoğaltmak ve masiyete muteallik amellerden kaçınmaya devam etmek suretiyle birbirlerini razı edip gönüllerini alacak davranışlara ehemmiyet vermeleri gerekir. Böyle komşular birbirlerinin hukukuna riayet konusunda diğer komşulardan çok daha fazla vecibe içindedirler.(56)

(54) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X 459.

(55) Tirmizi, zühd 2 (IV, 478); İbn Mâce, zühd 24 (II, 1410).

(56) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 459.

4-KOMŞUYA İYİLİK VE İKRAM

Komşuya iyilik deyince ilk andan itibaren aklımıza gelen ona infak etmektir. Ancak şu bilinmelidir ki komşuya iyilik ve ikram ona yapılan infakla sınırlı değildir. Komşuya yapılan iyilikler ebeveyne (anne ve babaya) yapılan iyilikler gibidir. Zira nasıl ki iyilikte öncelik hakkı ebeveyne verilirse, komşuya iyilikte de öncelik hakkı diğer insanlara değilde komşuluğun gereği olarak çevredeki yakınlarla verilmektedir.

Komşu dışındaki insanlara yapılması vacip olan iyilik ve yardımların komşuya da yapılması daha da bir zorunluluk ifade eder. Bazen komşu olmayan birine yapılan bir iyilik mendup olur iken aynı iyiliğin komşuya yapılması ise vacip olabilmektedir. Komşu diye ifade edilmekte olan insanların hakları bu grup dışında kalan diğer insanlara nisbetle daha fazla olabilmekte, onlara karşı sorumluluklar artmakta ona yapılacak bir kötülük daha çirkin ifade edilebilmektedir.

Muhakkak ki kendisine iyilik etmekten bahsettiğimiz bu komşu sadece mesken açısından bitişimizdeki komşu olmayıp komşu kavramı içerisinde zikredilebilecek herkese şamildir. Nitekim bu çalışmamızda Komşuluk Hududunun Tayini başlığı altında kimlerin komşu olduğunu ifade etmeye çalıştık bu konudaki farklı görüşleri orada zikrettik.

Kur'an-ı Kerim komşuya iyiliğin vacip oluşunu şu ayet-i kerime ile izah etmektedir:

"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbirşeyi ortak koşmayın. Sonra anaya ve babaya iyilik edin, akrabaya da, öksüzlere de, yoksullara da,

yakın komşuya da, yakın arkadaşına da, yolda kalmışa da, ellerinizdeki kölelere de..." (57)

Peygamber (aleyhissalatu vesselam) de bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Hz. Cebrail (aleyhissalam) bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu varis kılacağına zan ettim." (58)

Komşuya yapılan iyiliğin vacip oluşu böylece ifade edilirken diğer taraftan komşusuyla iyi muamelede bulunmayan kişinin akıbetinin fenalığı da bir çok hadis-i şerifte ifade edilmektedir. Nitekim bir hadis-i şerifte komşuya yapılan bir kötülüğün komşu olmayana yapılan on kötülüğe mukabil geldiği ifade edilir. (59) Başka bir hadis-i şerifte de komşu hakkını çiğneyen kişinin ibadetlerinin sevabında mahrum kılacağı ifade edilmektedir. Peygamber efendimize şöyle sorulur: Filan kadın geceleri namaz kılıyor, gündüzleri oruç tutuyor ve tasadduk ediyor (kendi malından infak ediyor) ancak o dili ile komşusuna eziyet ediyor. Peygamberimiz şöyle buyurdu: Onda hayır yoktur, o ateş ehliendir. Sonra şöyle denir: Filan kadına gelince o, farz namazlarını kılıyor ve kimseye de eziyet etmiyor. Bunun üzerine peygamberimiz: "O cennet ehliendir." (60) buyurdular.

Kişi gücü oranında komşusuna iyilik yapmaktan geri durmamalı, azdır deyip de iyiliğin azını esirgememelidir. Çünkü az olduğu için iyilikten kaçınan hem kendisini hayırdan hem de komşusunu bu iyilikten mahrum bırakmaktadır. Peygamberimiz bilhassa az şeyi komşuya vermekten utanan

(57) Nisa suresi (4), 36.

(58) Buhari, edeb 28 (IV, 2239); Müslim, birr 140 (IV, 2025) ; Ebu Davud, edeb 132 (V, 357); Tirmizi, birr 28 (IV, 293).

(59) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 50; Ahmed b. Hanbel, VI, 8.

(60) Ahmed b. Hanbel, IV, 580; Hakim, el-Müstedrek, IV, 166.

kadınlara hitabederek bu hususa şöyle dikkat çeker:

"Ey müslüman kadınlar ! Komşu komşusuna bir koyun paçası da olsa (iyiliği) küçük görmesin."(61)

Buradaki paça azlık için kinayedir. Yani koyun paçası gibi az bir şeyde olsa komşu komşunun iyiliğini hor görmesin demektir. Allahu teala "Zerre miktarı hayır işleyen onu görecektir" (62) buyuruyor. Ayrıca Rasullullah (aleyhissalatu vesselam) ise, "Ateşten yarım hurmayla da olsa korunun" buyurmaktadır.(63)

Yukarıdaki hadis, kendisine verilen şey bir koyun paçası kadar küçük bir şeyde olsa ona teşekkür edilmesi gerektiği manasına da gelebilir. İyiliğe teşekkür ise komşular arasındaki kaynaşmayı ve birbirlerine olan yardımlaşmayı kuvvetlendirir. Bununla birlikte iyiliğe teşekkür İslamın teşvik ettiği asil bir ahlaktır. Peygamberimiz bu hadis-i şerifte teşvikte bulunmuştur:

"İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükredemez." (64)

Komşuya dil ile eziyet etmek müslümanı ibadetlerinin sevabından mahrum kılar. Bu ibadetin namaz veya oruç olması bir şey değiştirmez. O kişi komşusuna eziyet ettiğinden dolayı mezkur ibadetlerden alması gereken sevaptan mahrum bırakılmaktadır. Bu yukarıda zikretmiş olduğumuz

(61) Buhari, edeb 30(V, 2240); Müslim, zekat 90 (II, 714); Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 56.

(62) Zilzâl (99), 7.

(63) Buhari, tevhid 36 (VI, 2729), zekat 910 (II, 514-515), edeb 34 (V, 2241); Müslim, zekat 66-68 (II, 704); Tirmizi, tefsir 2 (V, 175).

(64) Tirmizi, birr 35 (IV, 299); Ebu Davud, edeb 11 (II, 671).

hadis-i şerifte açıkça anlaşılmaktadır. Diğer taraftan müslüman farz ibadetlerle yetiniyor. Komşusuna da iyilik edip eziyet etmekten sakınıyor ise, onun ibadetlerinde farz olanlarına ağırlık vermesi Allah'ın rızasını kazanmasına ve cennete girmesine mani değildir.

Muaz bin Cebel'den (v. 18/639) rivayet edildiğine göre Peygamber efendimize: "Ya Rasulallah komşunun komşuda hakkı nedir? diye sorulmuştu. Peygamberimiz şöyle açıkladı: Senden borç isterse borç vermen, yardım dileyince yardım etmen, hastalanınca ziyaret etmen, muhtaç olunca ihtiyacını görmen, fakirleşince yardım etmen, bir hayra kavuşunca tebrik etmen, musibete uğrainca taziyetde bulunman, ölünce cenazesine katılman, izni olmadıkça binanı onun binasından daha yüksek yapıp rüzgarına mani olmaman, çorbandan az da olsa ona da göndermek suretiyle tencerenin kokusuyla onu rahatsız etmemen, bir meyva satın alınca ona da hediye et, eğer bunu yapamazsan meyveyi evine (komşuna göstermeden) gizlice taşı. Onu çocuğunda dışarı götürüp, komşunun çocuğuna ğayza atmasın. (65)

İşte yukarıda peygamber efendimizin açıkladığı gibi komşuya iyilik kavramı ve hakları böyle şumulludur: Maddi yardım, sıkıntısını gidermek, onu himaye etmek, sevinç ve sıkıntısına ortak olmak, ona yönelik her eziyeti ondan savmaya çalışmak ve daha nice iyilikler zikredilebilir.

Şu bilinmelidir ki komşuya iyilik çok yüce bir fazilettir. Komşuya iyilik etmemek ikâba (cezaya) sebep olmazsa bile müsbet bir sıfat olmadığı bilinmelidir ve komşuya eza vermenin de büyük bir cürüm olduğu unutulmamalıdır. Daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi bu cürüm komşu dışındaki birine yapılan ezâ, cürmünden çok daha büyüktür.

(65) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, X, 460; Kandehlevi, Hayatu's-Sahâbe, III, 35.

O halde fazilet sahibi olmanın yolu merhametli olmak, hayra sebep olup, ma'rufu istemektir. Yoksa sadece eza etmemek ve düşmanlık yapmaktan kaçınmak yeterli değildir.

İslamın Komşuya iyiliğe teşviki ve ona eza vermeyi onun dışında kâlanlara eza vermekten çok daha büyük bir cürüm telakki etmesinin bir çok sebepleri vardır. Zira komşu bize olan yakınlığı ve bizimle muamelesinin sık olması hasebiyle bizi, ırzımızı ve malımızı korur. Her türlü sıkıntı anında bizlere yardım eder ve her türlü hayrın ve ma'rufun kaynağını teşkil eder. Eğer komşu kötü ise bu saydıklarımızın tam tersi olur. Her an bizleri gözetebilen, bizi, ırzımızı ve namusumuzu tehtid eden bir tehlike oluverir. Bilindiği gibi Rasulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın Mekke'deki komşuları bu vasıfda idiler. Allah'ın huzuruna çıkıp namaza durduğu vakit bile onu rahat bırakmıyorlar o namazda iken ona eza vermekten çekinmiyorlardı. (66)

Aslında hepimiz komşunun ehemmiyetini biliriz. Bir hadis-i şerifte belirtildiği gibi, salih komşu kişinin saadetine sebep olur. Daha önce de zikrettiğimiz üzere Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır: Şunlar Müslüman kişinin saadetindedir; Geniş mesken, salih komşu ve uysal merkeb. (67)

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın rivayet etmiş olduğu bir hadisi şerifte de peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Dört şey kişinin saadetindedir. Saliha kadın, geniş mesken, salih komşu ve uysal merkep. Şu dört şeyde kişinin şekavetindedir: Kötü kom-

(66) İbn-i Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, II, 25.

(67) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 54; Hakim, el-Müstedrek, III, 407.

şu, kötü kadın, dar mesken ve kötü merkeb. " (68)

Hadis-i şerifte salih komşu kişinin saadetinden addedilirken diğer taraftan kötü komşuda şekavetten sayılmıştır. Nitekim bir hadis-i şerifte de Allah Rasûlü kötü komşudan Allah'a sığınmıştır.(69) O halde kişinin saadetine vesile olan salih komşu Allah'tan istenmelidir.

Yukarıdaki hadis-i şerif belli bir zamana munhasır olmaksızın her asırda komşunun ehemmiyetini ve hayattaki fonksiyonunu ifade etmektedir. Belki de biz bugün seleflerimize nisbetle salih komşunun kıymetini ameli olarak daha da fazla hissetmekteyiz. Çünkü günümüz şartlarında salih bir komşu bulabilmek çok daha zor bir hal almıştır. Çoğu zaman iyilik değil de eziyet etmekten hoşlanan kötü komşularla muhatab olmaktadır.

Hz. Ebu Zer (r.a.)'dan rivayetle Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Ey Ebu Zer eğer bir yemek pişirecek olursan suyunu fazla koy, komşularını da ondan faydalandır. (70) Başka bir rivayetle aynı hadis şu lafızlarla zikredilmiştir. Dostum Aleyhissalatu vesselam bana şöyle tavsiyede bulundu: "Eğer bir yemek pişirecek olursan, suyunu fazla koy daha sonra komşularından birinin ev ahalini gözet o yemekle onlara da iyilik yap."(71)

Abdullah b. Amr'ın (v. 66/685) rivayet ettiğine göre peygamberimiz (aleyhissalatu vesselam) şöyle buyurmuştur:

"Allah katında arkadaşların en hayırlısı arkadaşına en iyi davranandır.

(68) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 54; Hakim, el-Müstedrek, III, 407.

(69) Nesâî, istiaze 44 (VIII, 274).

(70) Müslim, birr 142 (IV, 2025).

(71) Müslim, birr 143 (IV, 2026).

Allah katında komşuların en hayırlısı da komşusuna en iyi davranandır." (72)

Başka bir hadis-i şerifte de Ebu Hureyre (v. 57/676) rivayet ettiğiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Takva sahibi ol, insanların en abidi olursun. Kanaatkar ol, insanların en fazla şükredenini olursun. Kendin için sevdiğini diğer insanlar için de sev mü'min olursun. Civarında bulunan komşularına ihsanda bulun müslüman olursun. (73)

Selef-i sâlihın, komşunun değerine mal ile takdir edilmeyecek derecede önem veriyorlardı. Bu konuda rivayet edilenlerden biri Said b. As'ın komşusuna yaptığı ihsandır. Komşusu evini yüz bin dirheme sattı ve müşterisine, "Bu evin parasıdır. Peki ya Said'in komşuluğuna ne kadar vereceksin?" diye sordu. Bu haber Said'e gelince evinin parasını komşusuna gönderdi ve evini sattırmayıp orada kalmasını sağladı.

İşte İslam komşuya böyle önem vermiştir. Salih komşunun ahlakı böyledir.

Bir şair;

Komşunun hakkı vardır.

Ona hürmet göster ve ona eza verme,

(72) Tirmizi, birr 28 (IV, 294); Ahmed b. Hanbel, II, 223; Hakim, el-Müstedrek, II, 164.

(73) İbn Mâce, zühd 24 (II, 1410); Ebu Nuaym, el-Hilye, X, 360.

Komşusuna eza vermeye devam eden,

Komşuda hayır yoktur.

der.(74)

Başka bir şair komşu ve akrabaya, ikram hususunda şöyle der:

İyiliği beklenen efendinin hakkı,

Kendi yakınlarını, uzaklarına muhtaç etmemesidir.

Zira gerçek efendiden uzakları dahi ihsan bekler.

Hatta yakın hizmetkârlarına da hisse ayırır.

Fırat bi taştı mı,

Kenarı da sular, ovayı da...(75)

Komşular arası münasebetlerin iyi olması yaşanılan muhitte refah seviyesini yükseltecektir. İyilik yapmak ihsanda bulunmak elbetteki sadece komşulara mahsus bir davranış değildir. Ancak bu bahis araştırılınca dinimizin bir takım maslahatlara binaen komşuya daha fazla ehemmiyet verdiği dikkatleri celbeder.

(74) el-Maverdi, Edebu'd-Dünya ve'd-Din s. 510.

(75) el-Maverdi, Edebu'd-Dünya ve'd-Din s. 510.

Önce de zikredildiği gibi bir hadiste Peygamberimiz: "Bir kulun komşusu felaketlerden emin değilse, o kul iman etmiş sayılmaz." (76) buyurmuştur. Diğer taraftan bir hadiste de "Kıyamet gününde herşeyden evvel Allah'ın huzuruna gelen iki hasım komşulardır." (77) diye buyurmuşlardır.

Başka bir hadis-i şerifinde aleyhisselatu vesselam şöyle buyurur: "Uğur ve uğursuzluk kadında, meskende ve attadır." kadının meymenetli olması hafif mehirli, kolay nikahlı ve güzel ahlaklı olmasıdır, meymenetsizliği ise mehrinin çokluğu, nikahının zorluğu ve ahlakının kötülüğüdür. Meskenin meymenetli olması ise genişliği ve komşularının güzel ahlaklı olmasıdır. Uğursuzluğu ise darlığı ve komşularının kötülüğü demektir. Atın uğurlu olması, serkeş olmaması ve güzel huylu olmasıdır. Uğursuz olması ise serkeş ve çirkin huylu olması demektir."(78)

Buna mukabil bir çok hadis-i şerifte de uğursuzluk kesin bir dil ile reddedilmektedir. Nitekim bir hadis-i şerifte Rasulullah aleyhissalatu vesselam şöyle buyurur: "Eğer bir şeyde (uğursuzluk) olsaydı, atta, kadında, meskende olurdu" (79)

Bu hadisler arasındaki tearuz açıktır. Bazılarında uğursuzluk toptan reddedilirken bazılarında kabul ediliyor görünmektedir. Ulema, ilk bakışta uğursuzluk ifâde eden hadisler için farklı yorumlar ifâde etmiştir. (80)

Bir hadis-i şerifte hayırlı komşudan şöyle bahsedilmektedir: "Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına en iyi muamele edendir. Allah katında komşuların en hayırlısı da komşusuna en iyi davranandır." (81)

(76) Buhari, Edep 29 (V, 2240); Müslim, İman 73. (I, 68); Tirmizi, kıyâme 60 (IV, 577).

(77) Ahmed b. Hanbel, 151; Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XVII, 303.

(78) Müslim, selâm 115 (IV, 1774); Tirmizi, nikah 55 (I, 642).

(79) Buhari, cihâd 47 (III, 1049), nikah 18 (V, 1959); (Fethu'l-Bâri, VI, 72).

(80) bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, VI, 72.

(81) Tirmizi, birr 28 (IV, 294); Dârimî, siyer 3 (II, 284); Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 53.

Komşuya iyilik sadık müslümanın vicdanında derin ve asil bir duygu, Allah katında ve insanların yanında onun bir sıfatıdır. Çünkü İslam ile hemhal olmuş, kalbi İslam öğretilerinin sevimliliğiyle yoğrulmuş olan şurlu müslüman arkadaşlarına ve dostlarına hayırlı bir arkadaş ve dost olduğu gibi, komşularına da en hayırlısı olmak gayesindedir.

Rasulullah'ın ashabı komşular arası yardımlaşmaya hususen ehemmiyet vermişler bizim için en büyük numune olmuşlardır.

Hz. Aişe (v. 58/677) şöyle dedi:

"Vallahi biz hilali gözlerdik, sonra tekrar tekrar onu gözlerdik, iki ay geçer üçüncü defa hilali görürdükte o süre içinde Rasulullah'ın evlerinde yemek için ateş yakılmazdı. Ona, Ey hala, o halde ne ile yaşıyordunuz? diye sordum. O şöyle dedi: Esvedân: Hurma ve su. Ancak Rasulullah'ın Ensardan komşuları vardı, onların süt veren deve ve koyunları vardı. Sütünden Rasulullah'a göndererek ikramda bulunuyorlardı.(82)

Şunu bilmek gerekir ki komşuluk hakkı, sadece komşusuna eziyet etmemekten ibaret değildir. O aynı zamanda, komşusunun eziyetine tahammül etmektir. Aslında komşusunun eziyetine tahammül etmek de kafi değildir. Tahammül ile beraber komşuya şefkatli olmak, eziyetine en güzel bir şekilde mani olarak ona iyilik etmeye çalışılmalıdır. Zira denilir ki: "Fakir komşu kıyamet gününde zengin komşusunun yakasına yapışır, cenab-ı Hakkın huzuruna çeker ve şöyle der:

(82) Buhari, hibe 1 (II, 907); Müslim, zühd 28 (IV, 2283); İbn Mace, zühd 10 (II, 1388).

-Ya Rabb ! Şu kulundan sor ! Neden beni mahrum etti. Neden kapısını yüzüme kapattı? (83)

İbn-i Muvaffak'ın kulağına geldi ki, bir komşusu borcundan ötürü evini satmak istiyor. İbn-i Muvaffak bu komşunun evinin gölgesinde oturuyordu. Dedi ki:

-O halde ben evinin gölgesine gerekli hürmeti yerine getirmemişim, eğer yokluktan bunu satarsa... bunun üzerine evin pahasını komşusuna takdim etti ve dedi ki:

-Sakın evini satma ! (84)

' Bazıları evinden farenin çokluğundan şikayet etti. Kendisine denildi ki, eğer bir kedi edinirsen hepsini bertaraf eder. Dedi ki:

-Korkuyorum ! Kedinin sesini işitip komşunun evine kaçsınlar. Böylece kendi nefsim için sevmediğim şeyi komşularıma sevmiş olurum. (85)

Bir defasında Peygamberimiz komşu hakkında teferruatla bahsettikten sonra şöyle devam etti: "Size komşunun hakkı nedir biliyor musunuz? Benim nefsimi yedi kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, ancak Allah'ın lutfuna mazhar olan komşusunun hakkını tam manasıyla yerine getirir." (86)

(83) Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 52.

(84) Gazâli, İhyâ, II, 232.

(85) Gazâli, İhyâ, II, 233.

(86) Gazâli, İhyâ, II, 233.

Peygamberimiz bir çok hadiste komşuya irkam etmeyle iman arasındaki münasebeti ifade etmiştir. Biz bu çalışmamızda o konuyu müstakil bir bölümde işlediğimiz için burada o konu üzerinde durmaya ihtiyaç duymadık.

Nitekim münasebet şu hadisi şerifte de ifade edilmiştir. "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." (87)

İslam'ın adabıyla muttasıf olan bir müslüman evinde yemek pişerken komşularını gözetmekten geri durmaz. Yemeği almaya gücü yetmeyen fakirleri düşünür. Zira aralarında küçük çocuk, boynu bükük yetim, kimsesiz dul kadınlar ve güçsüz ihtiyarlar da bulunabilir. Bütün bunları hesaba katarak etrafındaki ihtiyaç sahiplerini ihmal etmez. İşte bu sosyal yardımlaşma duygusunu gönüllere islam nakşetmiştir.

Fakir ve muhtaç komşuların yardımına koşmak gerekirse onlara maddi yardımda bulunmak, ödünç para vermek, çalışabilecek durumda olanlara geçimlerini sağlayacak bir iş sağlamak müslümanın görevidir.

(87) Müslim, iman 74 (1, 68); Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 52.

5-KOMŞULAR ARASI MÜSAMAHA

Aynı muhitte yaşayan insanlar birçok hususta birbirine ihtiyaç duyarlar. Bir atasözünde de ifade edildiği gibi "komşu komşunun külüne muhtaçtır." Bir çok hususta karşılıklı yardıma ihtiyaç duyarlar. Bu münasebetle başkasına gösterilmeyen müsamaha komşuya gösterilebilmelidir.

Ebu Hureyre (v. 57/676) rivayet ettiğine göre Rasulullah (aleyhisallatu vesselam) şöyle buyurdular:

"Sizden kimse, duvarına komşusunun kiriş saplamasına mani olmasın."

Sonra Ebu Hureyre şunu ilave etti:

Görüyorum ki bunu hoş karşılamadınız. Allah'a yemin olsun onu omuzlarınız arasına uzatırım. (88)

Alimler bu hadisin ifade etmiş olduğu hüküm konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda başlıca iki görüş vardır. Biri vaciblik, diğeri ise mendupluktur.

Ahmed bin Hanbel (v. 241/855), Ebu Sevr, Hadisçilerden bir grup, eski kavlinde Şafii ve Malikilerden ibnu Habib: "Duvar sahibi razı olsada olmasa da. Komşusu duvara kiriş saplayabilir, itiraz ederse icbar edilir." demişlerdir. Ebu Hanife, Küfiler ve yeni görüşünün meşhur olanında İmam Şafii (v. 204/819): "Duvar sahibinin izni olmadan koyamaz, itiraz ederse icbar da edilemez." demiştir. Bunlar hadisteki emri, nedbe; nehyi de tenzi-

(88) Buhari, mezalim 2 (II, 869); Müslim müsakat 29 (III, 230); Muvatta, akdiye 32(II, 745); Tirmizi ahkam 18 (III, 635).

he hamlederler. Böylece bu hadisle müslümanın malının, rızası olmadan, başkasına haram olduğunu beyan eden dellileri cem etmiş olurlar.(89)

Mendup olduğunu söyleyenler şöyle demişlerdir. Hadisin zahiri gösteriyor ki Ebu Hureyre onlara bu haberi verince onlar hareketsiz kalmışlardır. Buna binaen onlara: Görüyorum ki bunu hoş karşılamadınız? Bu ibareden anlaşıldığı kadarıyla onlar hadisin vucubluk ifade ettiğini değil, mendub olduğunu anladılar. Çünkü vucûb ifade ettiğini anlasalardı hareketsiz kalmazlar, aksu'l-amellerini izhar ederlerdi.

Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) bir rivayetinde şu ziyade vardır: "Ebu Hureyre bu hadisi rivayet edince başlarını eğdiler. Bunun üzerine Ebu Hureyre görüyorum ki bunu hoş karşılamadınız. Allah'a yemin olsun onu omuzlarınız arasına uzatırım."(90) dedi. Ebu Hureyre'nın sözünü Hattabi (v. 388/998) şöyle açıklar: " Bunun manası, eğer siz bu hükmü gönül rızası ile kabul edip, onula amel etmezseniz. Ben kirişi onmuzlarınıza zorla koyarım." Böylece mübalağa ifade etmek istemişti.(91)

Tabi ki, kirişi duvara koymak isteyen buna olan ihtiyacı önemlidir. Eğer ihtiyaç yoksa keyfi bir muamele ise duvar sahibinin müsamahaya mecbur kılınması mevzubahis değildir.

Maliki alimlerinden Mühelleb, Ebu Hureyre'nin: "Görüyorum ki bunu hoş karşılamadınız" sözünden hareketle o devirde, Ebu Hureyre'nin bu görüşüne muhalif bir tatbikatın bulunduğu hükmeder." Zira der, eğer bu hadis vucûb ifade etseydi, sahabe bundan bi haber olmazdı. Ebu Hureyre

(89) Şevkâni, Neylu'l - Evtar, V, 293.

(90) İbn Mâce, ahkam 15 (II, 782).

(91) Şevkâni, Neylu'l - Evtar, 294; İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, V, 132.

hatırlatınca da hoşnutsutluk izhar etmezlerdi. Öyleyse, hüküm onlar yanında, bunun hilafına tekkerrür etmiş olmasaydı, bu farizayı bilmemeleri caiz olmazdı. Şu halde bu durum, mezkur emri, ashâb'ın istihbaba hamletmiş olmalarına delildir."(92) Ancak bu açıklamaya: "İmamü'l-Harameyn, hoşnutsuzluk izhar eden bu kimselerin sahabi olduğunu nereden bildiği anlaşılmıyor. Belki de onlar bu hükmü bilmeyen kimselerdi. Ebu Hureyre'nin hitab ettiği bu kimselerin gayr-ı fakih olmaları da caiz değil midir? Aslında bu husus açıktır. Şayet onlar sahabi veya fakih olsalardı Ebu Hureyre onlara böyle davranmazdı" diyerek itiraz edilmiştir.(93)

Komşuluk münasebetlerinin iyi gelişmesi için komşuların birbirini zora koşmaktan da şiddetle kaçınması elzemdir. Aşağıdaki rivayet selefi salihin bu hususa nasıl ehemmiyet verdiklerini izah açısından çok güzel bir misaldir.

İbn Rabia rivayet ediyor: Benu Muğire'den olan iki kardeşten biri, kendi duvarına giriş saplanmasına müsaade etmeyeceğine dair yemin etti. Ensardan kalabalık bir gurupla karşılaştılar. Onlar dediler ki: "Biz Rasulullah aleyhissalatu vesselam'ın: ' *Hiçbiriniz* , duvarına komşusunun giriş saplamasına mâni olmasın' dediğine şahitlik ederiz. Bunun üzerine yemin eden adam: "Ey kardeşim senin bana galebe çaldığını öğrenmiş oldum. Ben yemin etmişim. Sen girişini üzerine koymak için bir direk dik, benim duvarım üzerine koymamış olursun. Diğer de onun isteğini yerine getirdi. (94)

(92) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, V, 133.

(93) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, V, 132.

(94) İbn Mace, ahkâm 15 (II, 783).

İbnu Abbas'ın (v. 68/687) rivayet ettiği başka bir hadisi şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Ne zarara sokunuz. Ne de zarara uğrayınız. Kişi komşusunun duvarına kirişini saplayabilir. Eğer (evler arasındaki yol hususunda) ihtilafa düşerseniz onu yedi zira ölçünüz." (95)

Yukarıdaki hadiste komşu ve gayr-ı komşu ayırımı yapılmaksızın, başkasına zarar vermenin haram olduğu ifade edilmiştir. Nitekim bu husus bir çok ayet ve hadiste ifade edilmiştir. Müslümanların müşterek kullandıkları, yüklerinin ve hayvanlarının geçit mekanı olan yolların yedi zira olması istenmiştir.(96) O günkü şartlarda bu ölçü umumun ihtiyaçlarına cevap vermekteydi. Daha geniş olması elbette efdaldir. Bu ölçü zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre değişebilir.

Komşuların maslahatını gözetmenin şart olduğu aşağıdaki rivayetten de anlaşılmaktadır.

Semure b. Cündeb (r.a.) anlatıyor: "Ensardan bir zatın bahçesinde benim bodur bir hurma ağacım vardı. O zat ailesiyle beraberdi." Semure, kendi ağacına gitmek üzere bahçeye girerdi. Bu girişten bahçe sahibi rahatsız oluyordu. Kendisine o ağacı (başka yerdeki bir ağaçla) değiştirmeyi tabe etti. Ama semure kabul etmedi. Bunun üzerine Ensari, Rasulullah'a gelip durumu anlattı. Rasulullah Semure'ye o ağacı satmasını talep etti. Fakat kabul etmedi. Bu sefer (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi teklif etti, o bunu da kabul etmedi. Rasulullah: "Ağacı ona bağışla !" buyurdu. Semure yine kabul etmedi. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhissalatu vesselam):

"Sen muzır birisin" dedi. Sonra Ensari zata dönüp : "Git, onun hurma-

(95) Müslim, müsakat 143 (III, 1332); Muvatta, akdiye 32 (II, 745); Tirmizi, ahkam 13 (III, 637); Ebu Davud, akdiye 31 (IV, 48); İbn Mace. ahkam 13 (II, 785).

(96) Şevkâni, Neylu'l-Evtar, V, 294.

sını sök !" buyurdu. (97)

Rasulullah'ın "Ağacı ona bağışla" sözünü ulema, kesin bir emir değil, teşvik ve şefkat makamında söylenmiş bir emir olarak telâki etmiştir.(98)

"Sen muzır birisin" sözü ile "sen başkasına zarar vermek isteyen birisin" murad edildiği ifade edilmiştir.

Ayrıca yukarıdaki hadisten "Başkasına zarar vermek isteyen zararlı def edilir" hükmü çıkarılmıştır.(99)

(97) Ebu Davud, akdiye 31 (IV, 49).

(98) Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, X, 215.

(99) Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, X, 215.

6-KOMŞULAR ARASI TALİM VE TERBİYE

İslam dini talim ve terbiyeye son derece önem vermiştir. Kur'an ve sünnet ölçüleri içinde terbiye ve talim gören, arzu edildiği ölçülerde yetişir, görevini yerine getirirse meleklerden daha üstün bir seviyeye yükselmiş kabul edilmektedir. İslama göre talim ve terbiye görmekten mahrum olan, nefesine, şehvi duygularına ve maddi menfaatlerine göre hareket edenler de hayvanlardan daha aşağı olan bir dereceye düşmüş olurlar. Onun için ilk peygamber Adem aleyhisselam'dan son peygamber Hz. Muhammed (aleyhissalatu vesselam)'a kadar bütün peygamberlerin asıl gayesi, tevhid inancı ve terbiye etmektir. Bu daima insanları iyi ve güzel şeylere götürür. Hedef, insanları iyi ve faydalı olan şeylerle eğitip terbiye etmektir. (100)

Peygamberler insanları eğitirken en güzel uslubu kullanmışlardır. Çünkü onlar tebliğ metodunu Allah'û Azimuşşan'dan alıyorlardı. Onlar bu yolda sabır, doğruluk, dürüstlük, adalet vb. bütün hususlarda en güzel örnek olmuşlardır. Yüce Allah Kur'an'da, peygamberlerin talim ve terbiye etmeleri hususunda şöyle buyurmuştur:

"Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimizi okuyan, ve sizi temizleyen, size kitap ve hikmeti ve size bilmediklerinizi öğreten bir rasûl gönderdik. "(101)

Bu ayette geçen tezkiye, talim, hikmet ve bilmediklerini öğretme kelimeleri, alimler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmışlardır. Genellikle eğitim ve terbiye anlamında kullanılmıştır.

(100) Kutup, Muhammed, Menhecû't-Terbiyeti'l-İslamiye s. 11.

(101) Bakara (2), 51.

Talim ve terbiye denince ilk önce çocuklar akla gelir. Çünkü talim ve terbiye küçük yaşta başlamak zorundadır. Ancak büyükler de bundan mustağni değillerdir. Yüce Allah iman edenlerden aile fertlerini kötü şeylerden koruma ve iyi şeyleri işleme hususunda eğitmelerini istemiştir.

"Ey inananlar, kendinizi ve aile fertlerinizi bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır." (102)

Peygamberimiz de çocuk terbiyesini ehemmiyet vermiş ve bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha iyi bir hediye veremez."(103)

Başka bir hadiste Rasulullah (aleyhissalatu vesselam) şöyle buyurmuştur: "Hepiniz çobansınız. Ve hepiniz çobanlığınızdan mes'ulsunuz."(104) diyerek her anne-babanın çocuğunu eğitip talim ve terbiyeden geçirmesine dikkat çekmiştir. Komşuların talim ve terbiyelerini bunun dışında görmek mümkün değildir. Zira komşunun komşuya karşı sorumluluklarından bir tanesi de talim ve terbiyedir. Çünkü Rasulullah'tan gelen bir hadise göre komşunun komşu üzerindeki haklarından biri de ona gerektiğinde gerekli bilgileri öğretmektir.(105)

Ta'lim hususunda müslüman kişinin mesuliyeti sadece kendisine ve ailesine munhasır değildir. Birçok rivayet ta'lim mevzuunda kişinin komşusuyla ilgilenmesini emretmektedir. Bir hadiste mealen şöyle buyrulur.

(102) Tahrir (66), 6.

(103) Tirmizi, birr 33 (IV, 198).

(104) Buhari, cum'a 10 (I, 304), nikah 81 (V, 1988); Müslim, imara 20 (III, 1459).

(105) Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, V, 206.

Hz. Peygamber bir gün ayakta halka hitab etti. Önce Allah'a hamd ve senada bulunduktan, müslümanlardan bazı taifeleri anıp hayırla yad ettikten sonra şöyle dedi:

"Bir kısım insanlara ne oluyor ki, komşularıyla ilgilenip onlara ilim ve fıkıh öğretmezler, dini idrak ettirmezler. Onlara ma'rufu emredip münkerden nehyetmezler." Keza komşularından ilim ve fıkıh öğrenmeyen ibret almayan bir kısım insanlar da vardır. Nefsimi elinde tutan zât-ı Zülcelâl'e kâsem olsun, ya evvelkiler komşularına ilim ve fıkıh öğretip idrak sahibi kılarlar, ma'rufu emir, münkeri nehyederler, berikiler de komşularından ilim ve fıkıh öğrenip ibret alırlar veya onlara olan ceza tacil edilir daha dünyada iken belalarını bulurlar."(106)

Hz. Peygamberin bu çeşit tehdid ve teşviklerinin o devrin Arab cemiyyetinde ilmin yaygınlaşmasına son derece müessir olduğunu te'yid eden rivayetler de vardır. Bunlardan biri, yukarıdaki hutbenin tesiriyle ilgili olarak Taberani'de kaydedilmiştir. Rivayete göre, kendileri fakih olan Eşârlılar, bu hadisi duyunca, cahil ve kaba olan bedevi komşularını hatırlayarak, sorumlu olup olmadıklarını öğrenmek üzere Hz. Peygambere müracaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhussalatu vesselam) aynı sözleri tekrar ederek sorumlu olduklarını ifade edince bir yıl mühlet isterler. Hz. Peygamber de onlara komşularına ilim ve fıkıh öğretip onları idrak sahibi kılmak üzere bir yıllık izin verir, ve şu mealdeki ayeti okur:

"İsrailâğullarından inkar edenler, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdi. Bu, başkaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mani olmuyorlardı. Yap-

(106) İbn Mâce, fiten 20 (II, 1327).

(107) İbn Mâce, fiten 20 (II, 1328).

makta oldukları ne kötü idi."(108)

Hz. Cabir'in (v. 74/693) ferdi plandaki şu örneği çok manidardır: Hz. Cabir dul bir kadınla evlenişinin sebebini Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam) e şöyle açıklamıştı. "O (babam) Abdullah ibnu Amr şehid düştü, geride yedi tane kız bıraktı. Onlar gibi biriyle evlenmeyi hoş bulmadım. Onlara bakıp idare edebilecek, onları ta'lim ve te'dip edecek bir dulla evlendim." Hz. Peygamber evlenmede göz önüne alınan bu terbiyevi mülahazayı, "Allah (bu evliliği) sana mübarek kılsın" diyerek takdir eder.(109)

Komşular talim ve terbiye hususunda birbirlerine yardımcı olmalıdırlar. Hz. Ömer Rasullulah ashabının bu konuda yardımlaşıklarını şöyle işaretlemiştir: Ensardan bir komşu ile peygamberimizin yanına nöbetleşe girdik. Birgün o gider, birgün ben giderdim. Ben gittiğim zaman o gün vahiy vs. ne duyduysam o haberi komşuma getirirdim. O indiği zaman da o bana bilgi getirirdi. (110)

Terbiyeye bu derece ehemmiyet veren islam dini insanların ruh, akıl ve cisminin eğitimi için bir çok emir ve yasaklar koymuş, insanlığın dünya ve ahirette huzur ve saadete ermesinin yolunu açmıştır.

Komşular arasındaki ta'lim ve terbiyeye Berâ b. Âzib'den (r.a.) nakledilen şu rivayet güzel bir örnek teşkil eder: "Biz sahabeler hepimiz her zaman Rasulullah'ın sözlerini dinleyemiyorduk, işimiz gücümüz vardı. Şu var ki, o günkü müslümanlar kesinlikle yalan söylemezler, Allah Rasulünün sohbetinde duyduklarını bulunmayanlara aktarırlardı. (111)

(108) Mâide (5), 78.

(109) Nesâi, nikâh 6 (VI, 65).

(110) Buhari, ilim 27 (I, 46).

(111) Hakim, el-Müstedrek, I, 127.

Peygamberimiz bulduğu her fırsatta çevresindekilere gerekli bilgileri öğretiyor, onları İslama davet ediyordu. Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Yahudilerden bir çocuk Rasulullah (aleyhissalatu vesselam)'a hizmet ediyordu. Bir gün hastalandı. Rasulullah onun ziyaretine geldi. Baş ucunda oturdu ve: "Müslüman ol!" buyurdu. Çocuk yanında durmakta olan babasına baktı. Babası da : "Ebu'l-Kâsım'a itaat et" diye emretti. Çocuk derhal müslüman oldu. Rasulullah (aleyhissalatu vesselam) oradan ayrıldığı vakit şöyle di-yordu: "Onu benim vesilemle ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun. (112)

Yukarıdaki bütün naslardan komşular arasındaki ta'lim ve terbiyenin ehemmiyeti anlaşılmaktadır. Hatta Peygamberimiz muhataplarının müşrik veya küçük yaşta olmalarına bakmaksızın onlara ihtiyaçlarına göre bilgi aktarmıştır.

(112) Buhari, cenâiz 80 (I, 457); Ebu Davud, cenâiz 5 (II, 201).

7-KOMŞUDAN GELEN HEDİYENİN KÜÇÜMSENMEMESİ

Komşudan gelen hediyeinin diğer komşu tarafından küçümsenmemesi komşular arası muhabbeti artıracak rahat hareket etme imkanı sağlayacaktır. Bu hususta peygamberimiz (aleyhissalatu vesselam) : "Komşu kadın, komşu kadından gelen koyun paçasını bile küçük görmesin." (113)

Rasulullah (aleyhissalatu vesselam) burada, pek istifade edilemeyecek gibi başit seyler de olsa hediyeleşmeye teşvik buyurmaktadır. Hadisin zahiri manası, hediye olarak gelen en kıymetsiz bir şey bile olsa bunun hakir görülüp, horlanmamasını tasviye etmektedir. Hususen kadınların zikredilmesi, sevgi ve husumetin kaynağı onların olmasından bu çeşit hediyeleşmelerin daha ziyade kadınlar arasında cereyan etmesindedir. Ayrıca bu durumlarda infial ve aksu'l amel göstermede onlar daha çabuk davranırlar. (114) Hadis-i şerifte kadınların bu konudaki zaafına dikkat çekilmiştir. Nitekim kadınların bu zaafına aynı uslupla Hucurat suresinde şöyle dikkat çekilmiştir:

"Ey mü'minler ! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler." (115)

Kadınlar da mezkur topluluktan olmalarına rağmen ayrıca zikredilmişlerdir.

(113) Buhari, edep 30(V, 2240), hibe 1 (II, 907); Müslim ,zekat, 90 (II, 714); Tirmizi, vela 6 (IV, 384).

(114) Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, X, s. 212.

(115) Hucurat (49), 11.

Şunu ifade etmek gerekir ki, yapılan hiçbir iyilik Allah katında zayi olmamaktadır. Yapılan en küçük bir iyilik bile hakir görülmemelidir. Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadırlar: "Ma'ruftan hiçbir şeyi hakir görmeyiniz velev ki bu (müslüman) kardeşini güleç yüzle karşılayan ola." (116)

Komşulardan gelen hediyein küçümsenmesi, komşuya olan sevgi ve muhabbetin kaybolmasına sebep olur. O halde hiç bir zaman hediye küçümsenmemelidir. Buna mukabil komşular arası ülfete sebep olacak vesileler aranmalıdır.

(116) Müslim, birr 144 (IV, 2026).

8- KÖTÜ KOMŞU VE ONUNLA MÜNASEBET

İman, Allah'ın insanlara bahsettiği en büyük nimettir. Peygamberimiz (aleyhissalatu vesselam) bu nimetin, kötü komşudan sıyrılıp ayrılacağını kesin bir ushupla ifade ederek buyuruyor ki:

"Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz."

-Kim ya Rasûlullah ? denildi. Buyurdu ki:

"Komşusunun, şerrinden emin olmadığı kimse."(117)

Müslim'in rivayetinde ise hadis şöyledir: "Komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse cenete giremez."(118)

Kötü komşunun irtikab ettiği bu suç, ne büyük suçtur ! Bu öyle büyük bir suçtur ki onu iman nimetinden mahrum ediyor ve cennete girmesine mani oluyor.

Kötü komşunun bu kötü akibetini göz önünde bulunduran müslüman ateşten kaçır gibi kötü komşuluk muamelelerinden uzak olur. Komşusuna kin tutmayı, onunla mâlâya'ni hususlarda tartışmayı aklından bile geçirmez. Çünkü bu onu imanından edecektir. Ahiretini hüsrana uğratacaktır. Zira iman ve ahiret hüsrânından daha büyük bir hüsrân olamaz. İslam dini komşusuna eziyet edenin amelinin kendine fayda vermeyeceğini beyan eder. Zira âmeli-i salih İslama göre daima iman üzerinde kuruludur. Kötü komşunun imanı ise yukarıda zikrettiğimiz hadisten anlaşılacağı üzere imân-ı kâmil değildir.

(117) Buhari, edeb 29 (V, 2240); Tirmizi, kıyâme 60 (IV, 577).

(118) Müslim, iman 73 (I, 68).

Kötü komşu Rasûlullah'(aleyhissalatu vessalam)¹¹⁹ beyan ettiği üzere kıyametin alametine sebep olarak gösterilmektedir: "Kişi komşusunu, kardeşini ve babasını öldürmeden kıyamet kopmaz".(119)

Bu gibi daha nice naslar kişinin zihninde kötü komşunun çirkin şeklini canlandırmaktadır. Ancak bu kötü komşuya bizim de kötülük etmemizi gerektirmez. Peygamberimiz sahabeye komşunun kötülüğüne kötülükle karşılık vermemelerini, bilakis onun ezasına sabretmelerini öğretmesi (120) bu dinin yüceliklerinden biridir. Çünkü o kişi kendisine karşı sabır gösteren komşusuna kötülük yapmaktan eziyet etmekten vazgeçebilir. Kötülüğe iyilikle karşılık veren komşusunun bu davranışı kötü komşuyu olumlu yönde etkileyip hatasını anlamasına sebep olabilir. Kötü komşuya iyi muamele, ahlakın zirvesi ve insanlardan kötülük hasletinin sökülüp atılması için takib edilen en başarılı metottur. Daha önce de zikrettiğimiz gibi, şu misal ne kadar da manidardır.

Muhammed b. Abdisselâm (r.a) Nebi (aleyhissalatu vessalam)' e gelerek dedi ki:

-Komşum bana eziyet etti. Peygamberimiz buyurdu ki:

-"Git eşyanı sokağa at. Biri gelip de sorunca ona, 'Komşum bana eziyet etti' de." O (kötü komşuya) lanet gerçekleşir. (121)

Dinin prensipleriyle aydınlanmış bilinçli müslüman komşusuna karşı sabreder, ondan zuhur edecek her hangi bir şer ve fitneden dolayı hemen öfkelenmez. Komşusunun düştüğü hatayı hemen hesaba katmaz en basit bir hatada kusurunu yüzüne vurmaz, onu affeder ve bağışının Allah nezdinde zayi olmayacağını, bilakis Allah'ın muhabbet ve rızasını kazanaca-

(119) Buhari, Edebu'l-Müfred s. 54.

(120) Ahmed b. Hanbel, V, 151.

(121) Ebu Davud, edeb 123 (II, 760); Buhari, Edebu'l-Müfred, s. 56.

ğını bilir. Ebu Zer (r.a)'ın rivayet ettiği hadis bunu göstermektedir.

Mutarrıf b. Abdullah, Ebu Zer'i görünce ona:

"Ben de seni görmek istiyordum" dedi. Ebu Zer:

-Allah Tebareke ve Teala babana rahmet etsin. İşte benimle buluştun, dedi.

-Rasulullah'ın "Allah üç kişiyi sever üç kişiye de buğz eder." hadisini senin rivayet ettiğini duydum.

-Rasulullah'a iftira edeceğimi zanetmiyorum.

-Allah'ın sevdiği şu üç kimse kimdir ?

-Allah yolunda, O'nun rızası için gazaya çıkıp ölünceye kadar savaşan. Siz onu elinizdeki Allah kitabında bulursunuz.

"Doğrusu Allah, kendi uğrunda kenetlenmiş bir duvar gibi sıra halinde savaşanları sever."(Saf (61), 4)

-Başka kim ?

-Kendisine eziyet eden kötü komşusunun eziyetine Allah ondan kurtarıncaya kadar sabreden kimse..(122)

Bir komşu duvarına öbür komşunu bir ağaç başı koymaktan men ede-

(122) Ahmed b. Hanbel, V, 151.

mez.(123)

Şafii, Ahmed b. Hanbel, Dâvud ez-Zahîri, Ebu Sevr ve Ashâb-ı hadisten bir cemaat hadisteki men'i vucûbe hamledip, duvar sahibine zararı olmazsa, komşunun izin almasını men etmemek vaciptir, demişlerdir. Ömer ibn-i Hattab (r.a.)' ın mezhebide budur. Makam-ı istidlalde İmam-ı Şafii, İmam Malik'ten senedi sahih ile şöyle bir hükmünü naklediyor: Dahhâk ve İbn-i Halife'nin arazisi ile Ashab-ı kiram'dan Muhammed ibn-i Mesleme'nin toprağı arasında mülkiyeti Dehhâk'e aid bir ırmak bulunuyordu.

Dahhâk bu ırmak üzerine bir ağaç köprü kurmak istiyordu. Bu ağaçların bir başı Muhammed İbn-i Mesleme'nin toprağına konulmak ve onun tarlasına uğramak zarureti bulunduğundan İbn-i Meslemeden müsaade istemişti. Fakat o razı olmamıştı. Dahhak, Hz. Ömer'e meseleyi arzetti. O da müsaade etmesini İbn-i Seleme'ye söylediye de yine imtina etmesi üzerine Hz. Ömer kemal-i mehâbetle: "Vallâhi (Dahhak bu köprüyü kurar) onunla senin (değil tarlanı) karnının üstünü olsa bile muhakkak çiğner geçer" demiştir. Hz. Ömer hadisindeki komşuya hürmeti ifade eden emr-i Peygamberiyi zahirine hamletmiş hatta biraz da ileri giderek komşusunun muhtaç olduğu her şey için komşusunun evinden, arsasından intifa hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir. (124)

Eğer komşu müslüman ise ona taalluk eden bütün haklara hassasiyetle riayet edilir. Ancak kötü ise açıkça cürüm işliyorsa ona mani olmaya çalışılmalıdır. Onunla mesafeli olunmalıdır. Eğer komşu kebair işliyorsa ya bunu gizli işliyordur veya açıktan işliyordur. Eğer gizliden gizliye cürüm işliyorsa ona kapısını kapatmalı ondan yüz çevirmelidir. Ona nasihat etme imkanı varsa nasihat etmesi daha iyidir. Eğer günahları açıktan işli-

(123) Buhari,mezâlim 21 (II, 869).

(124) Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarih Terc. VII, 405.

yorsa ona mani olmaya çalışılmalıdır veya ondan uzak kalmalıdır. Çoğu zaman namazı terkediorsa ona sürekli iyiliği emredip, onu münkerden sakındırmalıdır. (125)

Komşu, hayrı istemeyen biriye ve bu halinde ısrarlıysa veya namusuna düşkün biri değilse mümkün olduğu kadar ondan uzak kalmalı, evine girmemeli ve bütün sevgi bağlarını koparmaya çalışmalıdır. Nitekim, Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde kötü komşudan Allah'a sığınmamızı emrederek (126) kötü komşu ile münasebetteki ölçüyü bizlere vermektedir.

(125) Ali Hasan, Hukuku'l-Câr. s. 44.

(126) Neseî, istiâze 44 (VIII, 274).

IV. BÖLÜM

ASRIMIZDA KOMŞULUK VE PROBLEMLERİ

EV HAYATI VE KOMŞULUK

Ailenin veya ikâmetgâhın nasıl bir geniş çevresi (mahalle) varsa, bir de yakın çevresi vardır. Bu yakın çevreyle olan ilişkiye komşuluk ilişkisi ismi verilmektedir.

Komşuluk, sadece bir ikâmetgâh yapıları grubu değildir. Bir kompozisyondur, bir bütündür. Mücerred olarak yapıları bakımından böyle olduğu gibi, büyük şehre veya şehrin bağlı olduğu ikamet mıntıkasına ait olma bakımından da böyledir. Yani, şehre veya mıntıkaya bağlanan şahsiyet, tek ailelik ikametgah değil, komşuluk adını verdiğimiz bir kaç aileden müteşekkil bir grubdur.

Bu teşekkülde aileler, tesâdüfen yanyana gelmemiştir. Dolayısı ile, ikametgahların yapı olarak yakınlığı, kâfi değildir. Buradaki kompozisyon-na-şahsiyete, bütünlüğe, beraberliğe, iştirâke- bu ikamet yapıları içinde yaşayan veya yaşayacak olan aileler de dahildir. Bu taktirdedir ki , sadece maddi bir kompozisyon halinde olan yapılar, bize manevi bir kompozisyonu da verebilecektir.

A- Sosyal hayatta komşuluk

Hayatın müşterek olma vasfı sebebiyle insanın aile içinde ve ailelerin diğer ailelerle bağlı olarak yaşaması zaruretinin insani ve tabiri bir vakıa olduğunu müşahade etmekteyiz. Herşeyden evvel içimizdeki emniyet ihtiyacının tam manasıyla tatmini lazımdır. Bunun yolu da sağlıklı, islamın zaruri kıldığı komşuluk münasebetlerinden geçmektedir.

Büyük şehirlerin tesisi ve hayat tarzımızdaki değişiklikler eskiden mevcut olan aile gruplarının dağılmasına sebep olmuştur. Bu gün büyük bir kısmı ikametgah dışında çalışmakta olan ailenin kendi içinde toplanması ve müşterek hayatın gereğini yerine getirme mesuliyeti zaafiyete uğramıştır. Bunun kuvvetlenmesi ve mesuliyetlerin idraki için çalışılmalıdır. Çünkü medeni hayat içerisindeki münasebetlerin azalması da telâfisi zor olan hataları mucip kılmaktadır.

Halbuki insanların insanlarla yakın ve devamlı temasları şarttır. Bu münâsebet kopmamalıdır. Sosyal muhitimiz bize mesuliyetsizlik telkin etmemelidir. Bilâkis biz sosyal muhitimize bu mesuliyeti lisân-ı hâl ve lisân-ı kâl ile telkin etmeliyiz.

Hayatımız, çalışmakta olduğumuz mekân ve burada mahdud, belli bir mevzu içinde karşılaştığımız insanlar ile ikametgahımız olan bir kapalı kuttudan ibaret çok dar ve insan tabiatına uymayan kuru, değişmez bir çevre olmamalıdır.

Aile içinde fert, kendini nasıl yalnız bulmamalı ise ailelerde yakın bir çevreye sahip olarak yaşamalı, yabancı bir kalabalık içerisinde yalnız kalmamalıdır. Devamlı bir yakın çevrenin verdiği emniyet, görgü karşılıklı inkişaf tesirlerinden başka müşterek unsurlara sahip olma imkânlarından doğacak müşterek bir mesuliyet de farklı bir hayat elemanıdır. Müşterek bir sosyal hayat aileye, tek başına sahip olamayacağı bir çok şeyi de temin edecektir. En azından bize daha çok sayıda insanı daha yakından tanımak fırsatını verecektir. Sosyal bakımdan bu insanların birinden diğerine intikal edecek tesirler, inkişafımızda su'ratli ve müsbet roller oynayacaktır. Çevremizin genişliği nisbetinde ufkumuz açılacaktır. Zira her insanın ufkunu kendi dünyası şekillendirir. Dünyası küçük olan insanları düşünce dağarcıkları da küçük olur.

Şöyle bir misalle hadiseye açıklık getirebiliriz; Büyük şehrin merkezinde ve aynı cadde üzerinde yer almış apartmanları ele alalım: Birbiri üzerine dizilmiş ikametgahlar demek olan bir apartman blokunda, pek çok aile yaşamaktadır. Bunlar arasında sosyal bağlılık, komşuluk münâsebetleri yok denecek kadar zayıftır. Bir çatı altında, birbirine tamamen veya kısmen benzer kutular içinde oturan bu aileler için bu kadar mesafe yakınlığına rağmen, bu tarz dizilişte, beraberliği temin edemeyen bir hususiyet vardır. Veya hiç olmazsa birbirini tanımlayan ailelerin birbirlerine alâkalarını çekmek bakımından lüzumlu hususiyetler mevcut de ğildir. Müşterek bir şakûli trafik borusu -Merdiven veya asansör gibi- hacmi tevafuklar gelişigüzel bir şehir içi karşılaşmasından farklı değildir. Komşuların birbirlerine yabancılığını gidermemektedir.

Bu karakteriyle, apartman blokları tipinde, kat kat, üst üste yaşayan, insanların sosyal alâka ve bağları, şehrin başka taraflarında yaşayan insanlardır. Pek tabii bu münâsebetler de, ziyaret münâsebetlerinden ileri bir inkişaf, mümkün olamamaktadır.

Şu halde, bu ikametgahların yakın çevresi teşekkül edememiş, buldukları yerlerdeki kutular kapalı kalmış, ancak şehrin başka noktalarına ve doğrudan doğruya bağları dolayısıyla, mahalle ve komşuluk sosyal halkaları dışına çıkmış ve bu halkaların teşekkülüne hizmet edememiştir. Buna mukabil bir deyişle bu halkalar teşkil edilmemiş olduğundan dolayı bu kutularda yaşayan insanlar mesafe yakınlıklarına rağmen birbirlerinden uzak bir hayata sahip olmuşlardır. Apartmanlarda yaşayan ailelerin, komşuluk münâsebetleri bakımından analizini yapmaya çalıştığımız bu sosyal uzaklığı görmezlikten gelmek mümkün değildir. Aynı apartmanda yaşayan komşusunun ölüm haberini dahi televizyonda veya birkaç gün sonra duyan kişilere sık sık rastlanması hadisenin vehametini yeterince ortaya koymaktadır.

Sıra evler dizisini ele alacak olursak, onun da apartman hayatından pek farklı olmadığını kolayca müşahade ederiz. Burada (Bitişik nizamda) iktisadi olmak maksadıyla tatbik edilmiş olan bu kutular da birer dizidir. Yalnız dizisinin istikameti değişmiştir. Şakûli dizi yerine ufki dizi gelmiştir. Burada da tek beraberlik elemanı, müşterek eleman yoldur. Fakat bu yol, ne mahallenin ne de daha küçük bir hususi çevre olan komşuluk grubunun kendisine mahsus yolu değildir. Bu yol bir ikamet mıntikasının ya ni şehrin büyük bir parçasının yoludur, umumidir, kalabalığın bütününe aittir. Binaenaleyh bu yol üzerindeki insanlar birbirine yabancıdırlar. Zira o mahalde yabancılığı izale edecek hususiyetler mevcut değildir. Böyle bir dizide yanyana kapılarda veya evlerin ön bahçelerinde tesadüflerden vuku bulan olsa olsa bir selamlaşma münasebeti vardır, denebilir. Bunun daha ileri sosyal bağlar haline geldiği komşuluk haklarına riayet edildiği pek nadirdir.(1)

Bahçe içinde serbest yapılar halinde düşünülmüş ikâmetgâhlara gelince bunlar ilk etapta çok sempatik bir eleman olarak gözükmektedir. Ancak bugünkü tatbikatı ile (mevcut parsel müsavâtı ve parsel bağli imar hükümlerinin verdiği imkânlar olarak) sıra evlerin talihsiz dizisinden pek de farklı değildir. Nihayet burada da başka bir nevi dizi vardır. Ancak dizi elemanları arasındaki mesafeler açılmıştır. Yine tek bir yola, (umumi bir yola) bağli kalmak karakteri aynen mevcuttur. Sosyal münasebetleri ve komşuluk alakalarını uyandıracak tek eleman belki evlerin ön ve arka cepheleridir. Ancak bu bahçelerde birer tesadüf sahaları olmaktan ileri bir hususiyette değildir.(2)

Şu hâlde yeni bir tanzim olarak bir ikâmet mıntikasına ait bahçe içinde evlere ayrılmış müsâvi veya çok yakın tek evlik parseller üzerinde bir

(1) Bozkurt, Orhan, Komşuluk, s. 27.

(2) Bozkurt, Orhan, Komşuluk, s. 28.

iki çeşit proje ile yapılmış evlere veya ileride yapılacak evlere tahsis edilmiştir. Birinci halde birbirinden uzak dizi taneleri teşekkül etmekle esasen ailelerin küçük çavreleri temin edilememiştir. İkinci halde ise imar mevzuatının verdiği imkânlar neticesinde ileride yapılacak ikâmetgâhlar arasındaki fark müstakil ve yalnız parsellerde ayrı projeleri tatbiki şeklinde olacaktır. Bu hâl birinci şekilden daha iyi olmakla beraber netice itibariyle farklı bir dizi ortaya koymaktan ileri gidemeyecektir. Böyle bir dizide bağılıktan yeterli bir münasebetten bahsedilemez. Çünkü bu bağılılık hendesi, metrik bir bağılıktır. Bunlar ise hiçbir zaman yalnız başına sağlıklı bir kompozisyonu ifade edemezler.(3)

O halde ailenin yakın çevresiyle olan münâsebeti, komşuluk nasıl teşekkül edecektir. Bu sorunun cevabını bulabilmek için ailenin sosyal ve psikolojik hayatında komşuluğun yerini ifade etmek gerekir.

B-Ailenin psikolojik hayatında komşuluk: Nisbeten dar bir çevrede, müşterek yol, bahçe, teraslar, sahil parçası veya ağaçların gölgesi.. gibi elemanlara sahip olarak yaşamının verdiği iştirak, günlük hayatımızın, bilhassa çalışma temposunun ve aileler içinde çalışan insan adedinin artmış olduğu son zamanlarda cemiyetimizde ailenin monoton bir karakterde kalma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan hayatını renklendirecektir. İşe giden kimselerin aynı saatlerde karşılaşması, muayyen bir yolda muayyen bir mesafe parçasını birlikte yürümesi veya akşam eve yorgun dönen insanların komşusu ile müşterek geniş bir bahçede karşılaşıp konuşması bile dinlendirici bir unsurdur. Kişiyi nisbeten dinlendirir. Günlük stresini atmaya sebep olabilir.

(3) Bozkurt, Orhan, Komşuluk, s. 29.

Zaman zaman ailenin fertleri arasında çalışma hayatının verdiği yorgunluğun sebep olduğu durgunlukla konuşulacak mevzular azalabilir. Günlük hayatımızda bu vakalar sık sık zuhur eder. Kaldı ki kendi iç müşkülleri ni halledemeyen nice fert ve aileler mevcuttur. Günlük yorgunluğunu üzerinden atmak ve hoş vakit geçirme imkanını bulamayan nice insanlar vardır. Bu insanlar kendi problemleriyle baş başa kaldıkça sorun daha da büyümektedir. Kendi iç problemleriyle beraber bir de toplumun dış baskısı, ekonomik kriz, ahlâki çöküntü ve bunlara binaen fert vicdanının itminan bulmaması gözönünde bulundurulunca meselenin vehameti anlaşılır. Bu haleti ruhiyeden kurtulabilmek için komşuluğun iç yollarında bahçede veya terasta komşuları görerek onlara iştirak etmek gibi unsurlar fert üzerinde tazeleyici bir ruh tesiri yapabilir.

Bir ev hanımı günün büyük bir zaman dilimini evinde geçirmektedir. Komşusu ile en basit ihtiyaçlar vesilesiyle de olsa temasta olabilir. Bu Münâsebet ona ihtiyacını teminden ziyade tanıdığı ve tanışık olduğu bir ahbabı ile, görüşmenin rahatlığını, başka rengini, hatta belki yarına ait bir hazırlık fikrini verecektir. Onun ev içerisine munhasır olan düşüncesi genişlik kazanacaktır.

Kendi çerçevesi içinde kalan insanların umumiyetle konuşacak mevzuları azalır. Bu da onların düşünecek mevzularının azaldığı anlamına gelir.

Fikir ve düşünce ufuklarının açılmasından başka iyi komşularla yan yana bulunmanın sağlayacağı dahanice müsbet kıymetlerin olacağı aşikardır. Ancak bu hayırlı olan komşuların bir araya gelmeleriyle mümkündür. Böyle bir toplulukta muhtelif mizaçta insanlar da yer olacağından bunların birbirleri ile ahenkli birmünasebet temin etmeleri halinde müşterek hayat onlara birbirlerinin mizacından faydalanma imkanı verecektir. Bu suretle

kendi içine kapanan tipte insanlar için kalabalık içinde yalnız yaşama tehlikesi de azalacaktır.

Her şeyin üzerinde bu insanlar birbirlerine sorumluluklarını anlatacak sosyal bir yardımlaşma içerisine girecek ve insan olmanın gereği ile tekâmülünü bulan insani hayata yürüme noktasında yardımlaşacaktır. İşte bugünkü cemiyetimizin de en çok buna ihtiyacı vardır.

Meskun bir mahalli incelemek, cemiyetin toprak üzerine çizilmiş görüntüsünü müşahade etmektir. Geçmişten günümüze her asrın anlayışı ve düşüncesi mesken yapısına direkt veya dolaylı olarak yansımıştır. Mesela 17. asır Avrupasında mimari de şatafat ve prestij, 18. asırda konfor aranırken sanayileşmiş cemiyetlerde fayda ve beşeri ihtiyaçların kısa yoldan tatmini esas alınmıştır. Osmanlı mimarisinde de 19. asra kadar tevazu esas olmuştur. Saraylarının İstanbul'daki camilerden daha yüksek ve daha gösterişli olmamasına dikkat edilmiştir. Bu durumu Topkapı sarayı ile 19. asırda yapılmış Dolmabahçe sarayını karşılaştırınca derhal farkedebiliriz. (4)

İbni Haldun'un dediği gibi, "Beşer cinsi için, sosyal bir hayatta yaşamak zaruridir." (5) Bu sebeple komşuların birbiriyle sağlıklı münâsebetlerde bulunabilmeleri için sağlıklı zeminlerin, günün şartlarına uygun mesken yapıların ve komşuluk münâsebetlerinin insan psikolojisi üzerindeki tesiri küçümsenemez. Mesken dünyevi saadetin baş amillerinden biridir. Onun iyi olması genişliğine, komşusuna, sosyal tesislere yakınlığına, yerinin havadar, güneşli vs. olmasına, civarında mescid, mektep, çarşı gibi kültürel ve iktisadi tesislerin bulunmasına bağlıdır. ayrıca mesken sade olmalı inanç ve ahlâka zıd telkinlere sebep olan, yabancı kültürü tem-

(4) Canan, İbrahim, Atatürk Üniversitesi Lojmanları, s. 13.

(5) İbn Haldun, Mukkadime, II, 117.

sil eden tezyin unsurlarına yer verilmemelidir. Bütün bunların insan psikolojisi üzerindeki tesiri aşikârdır.

C- Komşuluk ünitesinin mimari karakteri: Buraya kadar kısa bir tetkikle gözden geçirdiğimiz ikâmet gruplarını, insan ve aile hayatının çeşitli yönleri bakımından inceleyerek vardığımız bir (komşuluk ünitesi) mefhumu ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Şüphesiz bir mesken inşaatında ilk yapılacak mühim iş, meskenin yapılacağı yerin seçimidir. Elverişli iyi bir yer seçilmediği takdirde yapılacak ev ne kadar mükemmel olursa olsun yeri ve muhiti itibarıyla değerlendirilince, sağlıklı mesken olmayacaktır.

Bu noktaya vardiktan sonra, insanın ikamet hayatını göz önünde bulundurarak komşuluk ünitesini, karakterlerini bir netice halinde ortaya koymaya çalışmamız luzumi olmaktadır.

-Yeni ikâmet mıntıklarını ikâmetgâhın geniş çevresi bağlı olduğu ikamet bölgesi değildir. Bu çevre, başlı başına hususiyetleri ile bir ünite olan "mahalle" dir.

-Mahalle halkası içinde çeşitli komşuluk grupları bulunmalıdır. Bunlar ikâmetgâhın yakın çevresidirler.

-Her şeyden evvel, çok zengin ve büyük ikâmetgâhlar müstesna umumiyetle komşuluklar için mümkün olduğu kadar büyük parseller temini lazım gelmektedir. Bu suretle birbirine arkasını dönmüş evlerin arasında kalan kısmen sebzelik, ekseriye ihmal edilmiş küçük bahçe umumiyetle çamaşır, çöp, eksi eşya vs. gibi hususlarda kullanılan şekilsiz ve fena görü-

nüshü terkedilmiş ve dolayısıyla ailelerin yaşama sahası dışında kalmış arka başçelerden bu manasız boşluklardan kurtulmak mümkün olacaktır.

-Bölgenin trafik yolları birbirinden uzakça mesafelerden geçmelidir. Bunun ekonomik olduğu kadar, zehirli gazlar gürültü ve kazalar bakımından sıhhi faydeleri de aşıkardır. Bu yollardan ikametgahlara varış yaya iç yollarıyla olabilir.

-Bu yollar arasında kalan arsalarda muhtelif adette ikâmetgâhlardan teşekkül etmiş komşuluk hakları yer almalıdır.

-Komşuluk ünitesi belli bir kaç ailenin birlikte harekete geçmesi ile evvelden bilinen ihtiyaçlara göre hasırlanırsa pek tabidir ki ideal bir kompozisyon olarak temin edilebilir.

-Komşuluk ünitesi yeni hazırlanan bölgelerde muhtelif tipteki ailelerin ihtiyaçları düşünülerek hazırlanabilir. Sonradan buraya yerleşecek olanlar, ikametgahlarını seçerken komşularını da seçmiş olurlar. Nitekim bir Türk atasözü de buna işaret edilerek: "Ev alma komşu al"(6) denilmiştir. Zira kişinin saadeti ancak şu şekilde temin edilebilir.

-Komşuluk ünitesinde, her aile kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapalı hacimleri kendi hususiyetlerine göre bulmalıdır. Mesken din ve dünya işlerinin görülmesine müsaide olmalıdır.

(6) Eski bir Türk atasözüdür. Bu manada "Evden önce komşu ara.." şeklinde bir de hadis zikredilmektedir. Ancak es-Sehâvi bu hadisle hüccet kaim olmayacağını ifade eder. Bkz. el-Mekasidu'l-Hasene, hadis rakamı, 163.

- Meskenin genişliği içinde oturanların adedine bağlı olarak oda sayısının çokluğu ve odaların genişliği ile ölçülür. Ancak gerek genişlik ve gerek tefriş yönüyle ihtiyacı taşıp israfa yer vermemelidir. (7) Her mesken banyo, helâ, mutfak gibi temel unsurlara şâmil olmalıdır.

-Bu ünite de her ailenin toprakla teması doğrudan doğruya ve kapalı mekânların açık mekanlarla birleşmesi şeklinde olmalıdır.

-Böyle bir ünite de iç hayat, dış mekan hayatı ile her zaman kolayca bağlanabilmeli, her ailenin istediği zaman yalnızca tasarruf edebileceği açık sahası, yaşama iç hacimleri ile iştirak halinde olabilmelidir. Ayrıca bu dış mekânlar mümkün olduğu kadar, kat' i sınırlı olmamalı, müşterek dış mekân ile bağlı bulunmalıdır.

-Komşuluk ünitesi içinde müşterek dış mekânlar bulunmalıdır. Trafik yolundan komşuluğu yeşil yoluna girenler ikâmetgâhlarına giderlerken komşularını görebilmeli fakat onların iç hayatını rahatsız etmemelidir.

-Her aileye tabiat kıymetlerinden mümkün olduğu kadar istifade etmeye imkan hazırlanmalıdır. Güneş, gölge, manzarda, içhavlu, rüzgâr, ağaçlar, yeşil bahçe, çiçekler, dinlenme terası, uzak perspektif...vs. gibi

-Komşuluk ünitesi kendi içinde çocukların serbest dolaşacağı bir sahaya malik olabilmelidir.

-Böyle bir ünite içinde ikametgahlar yalnız başlarına kalmamalı, çeşitli perspektiflerle birbirine bağlı bulunmalıdır.

(7) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 460.

-Ünite içinde müşterek açık mekânlar bulunduğu gibi, müşterek yarı kapalı hatta tam kapalı mekânlarda bulunmalıdır.

-Komşuluk atmosferini temin etmek için yalnız kapalı mekânları değil, beraberce açık mekânları hatta bunların ağaç gibi, duvar gibi, tali elemanlarını da birlikte kompozisyon içinde düşünmek lazımdır.

-İkâmetgâhlar kompozisyonda yer alırken ailelerin komşuluk münâsebetlerini geliştirecek tertipler aranmalıdır.

-Açık sahaların tertibinde muayyen maksatlarla tamamı kullanılabilcek ölçülere dikkat edilmelidir. Aksi halde arsa israfı olacak, bundan daha mühim olarak büyük ve kullanılmayan dolayısıyla sosyal münâsebetleri teşvik etmeyen boş sahalar ortaya çıkacaktır.

-Bir komşuluk ünitesinin diğer bir komşuluk ünitesi ile bağları da düşünülebilir. Ancak bu bağlanma, komşuluğun küçük halkasının dağılmasına sebep olmamalıdır.

-Böyle bir ünite başlı başına bir kompozisyon olacağı için mahalle içinde kendine ait bir karakteri ve bir yeri olacaktır. Bu ikâmetgâhlarda yaşayan insanların mahalle çevresi içerisinde benzeri olmayan şahsiyetli bir yuvası olacaktır. Bu şahsiyetle birlikte bu yuva, bir kaç yakın komşunun yuvaları ile beraberlik halinde bulunacak, yakın insanlardan müteşekkil samimi bir "insan çevresi"ne sahip olacaktır. Bu çerçevenin salih komşulardan müteşekkil olmasına îtinâ gösterilmelidir.

- Meskenler, arazi üzerinde gelişigüzel dağılmamalı, herkes sadece kendi hevesâtını ölçü alarak hareket etmemelidir. Aksine komşunun inşaatıyla belli bir ahengi muhafaza etmelidir. Zira binaların inşai durumları, ic-

timai münasebetlerin şu veya bu istikamette gelişmesinde büyük rol sahibidir. (8)

-Bu gibi muhitlerde çocuk bahçesi ihtiyacının düşünülmesi gerekir. Bu ihtiyaç, köylerde ve hatta bahçeli evleri bulunan veya yolları müsaid ve trafik derdi olmayan küçük yerleşme yerlerinde mevzubahis olmasa bile bu günkü haliyle söylenen bu durumlardan uzaklaşmış şehirlerde şarttır, elzemdir. Bu yerler çocukların gelişmelerinde şart olan oyun ve akranıyla karşılaşma ihtiyacını karşılayacaktır.

-Günümüzün umûmî sağlığı tehdid eden hava ve çevre kirlenmesi problemleri için müessir çarelerden biri olarak teklif edilen ve "şehrin akciğeri" olarak vasıflandırılan yeşil saha meselesinin üzerinde ehemmiyetle durulması gerekir. (9) Bunun toplumun sağlığına büyük tesiri olacaktır.

-Mesken sosyolojisinden bahsetmişken, câmi ve mescitlerin ehemmiyetini de ifade etmek gerekir. Mescid, Hz. Peygamber için islâm sitesinin vazgeçilmesi düşünülemiyen bir unsurdur. Ona göre mescidi olmayan bir mahall-i meskun olamaz. Hicret sırasında daha Medine'ye varmadan birinci durak yeri olan ve 14 gün ikamet etmiş bulunduğu (10) Kubâ köyünde ilk iş olarak bir mescid yaptırmıştır. (11) Esas yerleşme yeri olan Medine'ye girer girmez, henüz herhangi bir eve yerleşmeden, müstakbel mescidin yerini tayin etmiştir. Çünkü mescid müslümanların ayrılmaz bir parçasıdır. Müslüman nazarında meskenin harici en önemli te'sisi olarak ifade edilebilir.

-Her yuva bulunduğu çevre içinde istediği saatte kendi içine çekilebil-

(8) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 465.

(9) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 473.

(10) Müslim, mesâcid 9 (I, 373).

(11) İbn Hişâm, es-Siretu'n-Nebeviyye, I, 494.

melidir. Zira hiçbir melce, insan için kendi ruhunda bulunduğundan ne daha çok sakin, ne de karışıktır.

Hulasa olarak, samimi bir insan çevresine, bu çevreye yani hürriyetine sahip olan bir ikametgah bir yuva insanın tabii yaşayışına daha muvafıktır.

Şahsiyet ve hürriyetle birlikte insanın yakın ve samimi insanlar içinde hayatını ikame etmesi için en uygun muhiti temin etmede mimarlara düşen büyük bir vazife vardır. Böyle bir muhit içinde bulunan dimağlar birbirlerini tanıyacaklar, tanıdıkça daha iyi anlayacaklar, dolayısıyla insanlar insanlara karşı daha yakınlık duyacak ve bu yakınlık günlük hayat boyunca aradaki insan sevgisini yerleştirecek ve derinleştirecektir.

Ezcümlle sağlıklı komşuluk münasebetlerinin tahakkuku sağlıklı zeminlerin oluşmasına bağlıdır.

NETİCE

İslam nazarında müslümanlar yüksek bir bina gibidirler. O binanın tuğlalaları bu ümmetin evlatlarıdır. Her tuğla gayet muhkem ve birbirine geçmiş olmalıdır ki bina sağlam ve dayanıklı olsun. Yoksa zayıf olur her an için yıkılmaya ve çökmeye mahkumdur.

İslam toplumunun sarsılmayacak, sağlam bir bina olarak kalabilmesi için islam, tuğlalalarını sağlam ruhi bir bağ ile bağlanmış ve birbirlerine tutunmalarını, dayanışmalarını ve mukavemetini muhafaza etmiştir. İslam cemiyetinde fertlerin tutum ve dayanışmalarının keyfiyetini şu şekilde izah etmiştir.

"Mü'minin mü'minlerle olan durumu birbirini tutan (tuğlalardan yapılmış) kenetlenmiş bir duvar gibidir." (1)

"Mü'minlerin birbirlerini sevmelerinde, birbirlerine acımalarında ve birbirlerine şefkatlerinde misalleri bir uzuv ağrıdığına diğer uzuvları da o ağrıdan müteessir olan bir vucut gibidir." (2)

Fertler arasında bu tür dayanışmayı teşvik eden dinimiz komşunun komşuyla olan alakasını pekiştirerek onu sağlam bir temele oturtup sevgi iyilik, dayanışma ve muameleyi sağlar.

Asrımızda insanlığı her yerde sarmış olan bedbahtlığın sebebi, gerçek manada islamın hayat sahnesinden çekilmesi, islamın insanî ve âdil ilkelinin gözardı edilmesidir. İnsanlık feza çağında, füzeler çağında, uydular çağında, fakirlik, sömürü, açlık ve çıplaklıkla yüzyüzedir. Birleşmiş Milletler'e bağlı Uluslararası Gıda ve Ziraat Örgütü, 1975 senesinde, As-

(1) Buhari, edeb 36 (V, 2242); Müslim, birr 65 (IV, 1999).

(2) Buhari, edeb 27 (V, 2238); Müslim, birr 66 (IV, 1000).

ya ve Afrika'da yirmi ile yüzmilyon insanın açlık sebebinden ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu açıkladı.

Aynı sene haber ajansları bir olayı nakletmişlerdi. Avrupalı bir genç kız, açlık tehlikesinin olduğu bir bölgeye gönüllü hemşire olarak gitmişti. Ve orada açlıktan, çocukların manga isimli bir meyveyi elde etmek için birbirleriyle öldüresiye boğuşmalarını, bu kavga neticesinde birinin gözünün çıkması gibi hadiseleri gören bu hemşire sinir krizleri geçirmiş ve delirmesine ramak kalmıştı. Açlığın sebep olduğu daha nice hadiseler vardır. Gerekli vitaminlerini alamayan insanlar ve çocuklar kemik yığınları haline dönüşmüş, hastalıklara karşı dayanma güçleri kaybolmuş ve ölüm ile yüzyüze gelmişlerdir.

Afrika ve Asya'da açlık kol gezerken dünyanın %20'sini oluşturan Batı dünyası servetinin %80'ini ellerinde bulundurmakta ve bu serveti muhafaza için delicesine işler yapmaktadır. Asya ve Afrika açlıktan kıvrılırken, Avrupa Birliği ülkeleri fiyatların yüksek tutulmasını sağlamak maksadıyla gıda ve ziraat ürünlerinin fazlasını imha için elli milyon dolar ödedi. Öte yandan Amerika fiyatları yüksek tutmak maksadıyla fazla gıda maddesi üretilmemesi için her sene üç milyon dolar tazminat ödemekte. Yine et fiyatlarını yüksek tutmak için Amerikalı çiftçiler binlerce sığırı öldürüp toprağa gömmektedirler. Öte yandan Güney Amerika ve Asya'da onbinlerce insan açlıktan ölmekte (3)

Komşunun yemek kokusundan etkilenmesine rıza göstermeyen İslam medeniyeti ile milyonlarca insanı açlıktan ölümün pençesine terkeden Batı medeniyeti arasındaki fark işte budur.

Maddi gayeler peşinde koşan Doğu ve Batı insanlığı, cahiliyyet çuku-

(3) Ali, Hasan, Hukuku'l-Car 50.

runa yuvarlanmaktadır.

Ne Doğu ne Batı diyerek mübarek bir ağaçtan tutuşturulmuş bir nur meşalesini taşıyan müslüman fertlerin mesuliyeti ne büyüktür. İşte ancak islamın tezahürü olan o nur meşalesiyle cahiliyyet karanlıkları dağılabilir, kalpler ve akıllar aydınlanarak insanlık hidayet, emniyet ve huzura kavuşabilir. Toplumsal huzurun sağlanması toplumdaki fertlerin ıslahıyla mümkün olabilir. Bu ıslahat da islamın talimatlarına tabi olma ile doğru orantılıdır.

Toplumun maslahatı için komşu hukuku gerçekten büyük bir ehemmiyete sahiptir. Ona riayet hem dünya saadetinin hem de ahiretteki kurtuluşun teminatıdır.

İslamın emirlerine tabi olunca fertlerin ve toplumun saadeti teminat altına alınmaktadır. İslam sadece bazı fertlerin maslahatını değil toplumun bütün fertlerinin maslahatını düşünmektedir. Bu sebeple fertlerin elbette birbirlerine karşı sorumlulukları olacaktır. Bu konuda bilinçlenmek zaruridir.

BİBLİYOGRAFYA

- el- ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed,
Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbas, Beyrut, B.t.y. (1-II)
- AHMED ABDURRAHMAN İbrahim,
el-Fedâilu'l-Hulukiyye fi'l-İslâm, B.y.y. 1982, Dâru'l-Ulum.
- AHMED B. HANBEL,
el-Müsned, Beyrut 1413/1993. Mektebu'l-İslâmi (1-VIII)
Beyrut 1413/1993.
- AHMED, İBRAHİM eş-Şerif,
Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve Ahdi'r-Rasul, B.y.y., B.t.y.
(Daru'l-fikril-Arabi.)
- AKAY, Hasan,
İslami Terimler Sözlüğü
İstanbul. B.t.y.
- ÂLUSÎ, Ebu'l-Fadl, Şihâbuddin,
Ruhu'l-Meâni, Beyrut, 1414/1994, Daru'l-Fikr, (1-XVI)
- ALÎ HASAN Ali Abdulhamid,
Hukuku'l-Câr, fî Sahihi's-Sünneti ve'l-Asâr
Ürdün, 1993. Mektebetu'l-İslamiyye.
- AKSEKÎ, Ahmed Hamdi,
Ahlak İlmi ve İslâm Ahlakı, Ankara, B.t.y.
Üçüncü baskı.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. el-Huseyn.
Şuabu'l-îmân, Beyrut 1410/1990. Birinci baskı (1-VII)
- BOZKURT, Nebi,
Evler ve Ev Hayatı (Asr-ı Saadette İslam, İstanbul 1994, 1-V).
- BOZKURT, Orhan,
Komşuluk, İkametgahın Yakın Çevresi, İstanbul 1961.
- el-BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh,
Muhammed b. İsmail
-**el-Camiu's-Sahih** Beyrut 1410/1990 Thk. Mustafa Dibu'l-Buğâ,
Dördüncü baskı. (1-VII).
-**el-Edebu'l-Müfred**, Thk. Muhammed Fuad Abdulbâki,
Beyrut 1989.
- BULAÇ, Ali,
-**İslam ve Demokrasi**, İstanbul, 1993, İkinci baskı.
- CANAN, İbrahim,
-**Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**
Ankara 1995(I-XVI)

- H.z. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**
İstanbul 1982, İkinci baskı.
- Oturanları Açısından Atatürk Üniversitesi Lojmanları veya Taklitçiliğimizin Muhasebesi**
Ankara-1979.
- ÇÖRTOĞLU, Şahin**
Komşuluk Hukukunda Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılmasının Çevreye Etki ve Sonuçları,
Ankara 1982.
- DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman,**
es-Sünen, Beyrut 1407/1987 (I-II)
- EBU DAVUD, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistani**
es-Sünen, Beyrut 1388/1969. Birinci baskı (I-V)
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır,**
Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1970.
Üçüncü baskı, (I-X)
- GAZALÎ, Ebu Hamid, Muhammed,**
İhyâ-i Ulum'id-Din (Terc.: Ali Arslan) İstanbul. B.t.y. (I,VIII)
- HAKİM, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbüri**
el-Müstedrek, Beyrut 1411/1996
Birinci baskı. (I-V)
- HÂŞİMÎ, M. Ali,**
Kur'an ve Sünette Müslüman Şahsiyeti, (Tercüme: Resul Tosun)
İstanbul 1992.
- HAVVA, Said,**
İslam, Sosyal ve Ahlâki Hayat.
(Tercüme: Salih Uçan)
İstanbul. B.t.y.
- HAYDAR, Ali,**
Dürarü'l-Hukkâm, Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm. Beyrut 1411/1991,
Birinci Baskı, Daru'l-Cil. (I-V)
- İBN HACER, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalani,**
Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhari
Kahire 1407/1986. Birinci baskı, (I-XIII)
- İBN HALDUN,**
-Mukaddime, İstanbul, 1990, (I-II)
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endulusi.**
el-Muhalla, B.t.y. Daru'l-Fikr, (i-Xi)

- İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdu'l-Malik,
es-Siretu'n-Nebeviyye Kahire, B.t.y. (I-IV)
- İBN KESİR,
 -**Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm**, Beyrut, 1408/1988
 İkinci baskı, Daru'l-Fikr, (I-IV)
- İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni,
Sünen, Thk.: M. Fuad Abdübâki, Kahire 1372-1373. (I-II)
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalu'ddin Muhammed.
 -**Lisanu'l-Arab**, İnan 1405. (I-XV)
- İMAMOĞLU, Muhammed,
Şir'atü'l-İslam. (Tercüme. Abdulkadir Akçiçek)
 İstanbul. 1978.
- KANDEHLEVÎ, Allâme Şeyh Muhammed Yusuf,
Hayatu's-Sahâbe,
 (Terc: Ahmed Meyleni) Konya. B.t.y. İslami Neşriyat (I-IV)
- el-KARDAVÎ, Allâme Yusuf,
Economic Security İn İslam, Kazı Rublications,
 Lahore (Pakistan).
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî,
el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an,
 Beyrut, 1413/1993. (I-XX)
- KUTUB, Seyyid,
Fizilâli'l-Kur'an, (Trc.: M. Emin Saraç ve arkadaşları)
 İstanbul 1968. (I-XVI)
- el-MAKDÎSÎ, el-Hanbelî, Şemsuddin Ebu Abdillâh Muhammed,
El-Âdâbu's-Şeriyye. Kahire. B.t.y.
- el-MAVERDÎ, İmam Ebu'l-Hasan,
Edebu'd-Dünya ve'd-Din, İstanbul.B.t.y.
- el-MEYDÂNÎ, Abdu'l-Ğani, el-Ganîmî.
el-Lubab fi Şerhi'l-Kitâb, İstanbul, Bt.y. (I-II)
- MİRAS, Kâmil,
Sahih-i Buhâri Muhtasarı, Tecrîdi Sarih Tercemesi
 Ankara 1986. Sekizinci baskı, (I-XII)
- MUVATTA, Malik b. Enes
 (Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbaki)
 Kahire 1336/1918. (I-II)
- MÜSLİM, b. el-Haccac, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyri en-Neysâburî,
Sahihu Muslim.
 Beyrut 1413/1992. (I-V)

- NAİM, Ahmed,
Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi.
 Ankara 1986. Sekizinci baskı. (I-XII)
- NESÂİ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb
Sünen,
 Kahire 1407/1987. (I-VIII).
- en-NEVEVÎ, Muhyiddin
Şerhu Sahih-i Müslim,
 Beyrut, B.t.y. Birinci baskı, (I-XVIII).
- er-REMLÎ,
Nihayetu'l-Muhtac, Mısır 1386/1967.
- es-SAN'ÂNÎ, Muhammed b. İsmail el-Emin el-Yemeni,
Subulu's-Selâm Şerhu Buluğu'l-Merâm
 Kahire 1992. Yedinci baskı, Daru'l-hadis
- es-SEHÂVÎ, Şemsuddin, Muhammed b. Abdurrahmân,
el-Mekasidu'l-Hasene, Beyrut 1407/1987.
 Birinci baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- es-SEYYİD MUHAMMED, es-Seyyid Umrân,
Husnu'l-Civâr, Camiatu'l-Melik Suud 1987.
- SHAD, Abdul Rehmad,
Dos And Do Nots İn İslam, Kazı Publications, Lahore (Pakistan).
- SOSYAL BİLİMLER ANSİKLOPEDİSİ,
 İstanbul Kasım 1990. Risale Basım.
- es-SUYUTÎ, Celaluddin b. Ebi Bekr,
el-Câmiu's-Sağîr, Beyrut 1410/1990 Daru'l-Kutubil-İlmiyye (I-II)
- ŞÂMİL, İslam Ansiklopedisi,
 İstanbul 1990. (I-VI)
- ŞÂKİR, Mahmud,
Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi, (Ter: Ferit Aydın)
 İstanbul 1995. (I-VIII)
- ŞÂRÂNÎ, Abdulvahap,
İslamda Kardeşlik Hukukunun Esasları (Terc: Hamit Eker)
 İstanbul 1975.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed
Neylu'l-Avtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr.
 Mısır, B.t.y. Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, (I-VIII)
- et-TABERANÎ, Ebu'l-Kâsım, Süleyman b. Ahmed,
el-Mu'cemu'l-Kebir, (Thk. Hamdi Abdulmecid) B.y.y.
 İkinci baskı, (I-XXV)
- et-TAYR, Mustafa Muhammed,

- Hüsnü'l-Civâr min Âdâbi'l-İslâm**, Üçüncü cüz. Yıl: 52, 1980
Mecelletü'l-Ezher
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa,
el-Câmiu's-Sahîh, (Thk.: Ahmed Muhammed Şakir)
Kahire. B.t.y. (I-V)
- YAZICI, Seyfettin,
Temel Dini Bilgiler, Ankara 1991.
Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- ez-ZAMAŞERÎ, Muhammed b. Ömer,
el-Keşşâf, B.y.y., B.t.y. Daru'l-Kütübi'l-Arabî, (I-IV)
- ez-ZÜHAYLÎ, Vehbe,
el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu,
Dımeşk. 1409/1989. Üçüncü baskı. Dâru'l-Fikr (I-VIII)
- ez-ZÜHRÎ, Muhammed el-Ğamrâvi
-es-Sirâcu'l-Vehhâc, Şerhu Metni'l-Minhâc
İstanbul, B.t.y.